

Tartu Ülikool

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut

Liisi Lillipuu

VANUSE MÕJU KARJÄÄRIMOBIILSUSELE EESTIS
SIIRDEPERIOODIL AASTATEL 1989-2006

Bakalaureusetöö

Juhendaja: (MA) Ave Roots

Juhendaja allkiri: _____

Tartu

2013

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Liisi Lillipuu, 01.06.2013.

Abstract

The Influence of Age on Social Mobility in Estonia During the Transition Period 1989-2006

The aim of the present bachelor thesis is to look at the mobility processes in Estonia during the two stages of the transition. Similar studies have been previously conducted, (Helemäe 2011; Roots 2006; Titma & Roots 2006; Titma, Roots & Soidla 2010; Vajakas 2011), mostly based on longitudinal data. The empirical basis of this paper is from Life in Transition Survey, which was carried out by the European Bank of Reconstruction and Development in collaboration with the World Bank in 2006. The survey contains data about the life histories and working careers of representative sample of Estonia, which allows author to analyze differences in social mobility patterns affected by age.

The collapse of the Soviet Union created an unique opportunity for all former Soviet republics to build up a new political and economic system. On the one hand, in the context of extensive economic and labour market policies and reforms, structural changes affected clearly the patterns of intragenerational mobility during the transition. On the other hand, a society and people develop, grow and age at the same time. Therefore, the social change and ageing cannot be separated while exploring mobility patterns in society.

Based on the main results of this study of Estonia, some conclusions can be made. Although the rapid changes in economic system and labour market situation in Estonia clearly affected mobility rates and main paths, ageing process cannot be excluded from the analysis. The entry into and departure from labour market during the transition may be related to different stages of lifecourse. As the analysis show, two formed agegroups had different mobility patterns during the two stages of transition period, which can be interpreted as a result of ageing process. In addition to the effect of age, author compares social mobility paths of two agegroup at the same age in both stages of transition in order to explore cohort differences in mobility. As a result, both similarities

and differences can be noticed in mobility of two groups in similar age over the transition period.

Keywords: intragenerational social mobility, transitional society, ageing, social change

Sisukord

Abstract	3
Sisukord	5
Sissejuhatus	7
1. Teoreetilised lähtekohad ja varasemad uuringud	9
1.1. Teoreetilised lähtekohad	9
1.1.1. Sotsiaalse mobiilsuse mõiste	9
1.1.2. Sotsiaalse mobiilsuse liigid	9
1.1.3. Sotsiaalse positsiooni määratlus	10
1.2. Siirdeühiskondade eripärad	11
1.3. Sotsiaalne mobiilsus Ida- ja Kesk-Euroopa riikides	12
1.4. Siire Eestis	15
1.4.1. Periodiseering	15
1.4.2. Sotsiaalne mobiilsus Eestis	16
1.5. Vanuse, kohordi- ja perioodiefekt	19
1.6. Probleemi püstitus ja hüpoteesid	20
2. Metoodika	24
2.1. Andmed	24
2.2. Analüüsimeetod	25
2.3. Tunnused	26
3. Tulemused	29
3.1. Mobiilsusmäärad	29
3.2. Ametialane jaotus	30
3.3. Väljuv ja sisenev mobiilsus	31
3.3.1. Väljuv ja sisenev mobiilsus 1989-1997	31
3.3.2. Väljuv ja sisenev mobiilsus 1998-2006	33
3.3.3. Siirde kahe etapi võrdlus	34
3.4. Multinominaalne logistiline regressioon	40
3.4.1. Vanuse, soo, haridustaseme ja algpositsiooni mõju mobiilsusele	40
3.4.2. Vanuse, soo, haridustaseme ja algpositsiooni mõju lõpp-positsioonile	42

4.	Arutelu.....	46
4.1.	Mobiilsusmäärad	46
4.2	Vanus	47
4.3	Sugu.....	48
4.4	Haridus	50
4.5	Vanuse-, kohordi- ja perioodiefekt.....	51
	Kokkuvõte	55
	Lisad.....	59

Sissejuhatus

NSV Liidu nõrgenemine ja lagunemine lõi endistele liidumaadele unikaalse võimaluse hakata üles ehitama uut ideoloogilist, poliitilist, institutsionaalset ja majanduslikku süsteemi. Nii algas paljudes endistes sotsialistlikes liiduriikides üleminek demokraatlikule ja turumajanduslikule ühiskonnakorraldusele. Siirdeperiood tähendas aga kõikidele muutuste tee valinud riikidele tähtsate poliitiliste ja majanduslike otsuste vastuvõtmist ja riiklike reforme. Endise liiduvabariigina algas Eestiski 1980-date lõpus siirdeperiood, millega kaasnesid kõiki eluvaldkondi puudutavad ühiskondlikud muudatused. Majanduslike ja tööturгу puudutavate reformide läbiviimine Eestis tähendas aga tööturu struktuuri muutmist, teatud töökohtade likvideerimist, teiste loomist, majandusharude proportsioonide muutumist, erasektori loomist ning muutused toimusid kiirelt, vaid ühe kümnendi jooksul. Suurte muudatustega majanduses ja tööturul kaasnesid muutused ka sotsiaalse mobiilsuse trendides.

Käesoleva töö eesmärgiks on saada ülevaade, milliseks kujunesid siirdeperioodi kahel etapil aastatel 1989-1997 ja 1998-2006 mobiilsustrendid eelkõige vanusest lähtuvalt. Käesolevas bakalaureusetöös kasutan Eesti andmeid rahvusvahelise uuringu *Life in Transition Survey* andmestikust, mille on kogunud Euroopa Rekonstruktsiooni- ja Arengupank (*European Bank of Reconstruction and Development – EBRD*) koostöös Maailmapangaga (*World Bank*) aastal 2006. Sotsiaalse mobiilsuse Eesti uurimuste raames antud andmestikku seni veel kasutatud ei ole. Sotsiaalse mobiilsuse uurimuse eripäraks on pikema perioodi töökarjääri andmete olemasolu eeldus. Seni on suures osas Eesti mobiilsuse uurimustest kasutanud longituudandmeid, ent käesolevas töös kasutatavas andmestikus on olemas retrospektiivsed andmed töökarjääri kohta aastatel 1989-2006, mis võimaldavad samuti sotsiaalse mobiilsuse analüüsi.

Tähelepanu pööran käesolevas töös eelkõige vanuselistele erinevustele mobiilsustrendides, sest eelnevate karjäärimobiilsust käsitlevate uurimuste alusandmestikeks on olnud eelkõige longituudandmed ühe kohordi elutee kohta, mis ei võimalda vanuseliste erinevuste esitamist. Lisaks ei ole longituudandmetel põhinevates uurimustes andmeid madalama haridustasemega kui keskharidusega indiviidide kohta,

mistõttu on käesolevas töös põgusalt käsitletud ka respondendi haridustasemest tulenevaid erinevusi. Varasemate uurimuste eeskujul ja nende tulemustest lähtuvalt on analüüsis käsitletud ka sotsiaalse mobiilsuse erinevusi indiviidi soo alusel.

Siireperioodi sotsiaalse mobiilsuse trendidest ülevaate saamiseks esitan käesolevas töös esmalt sotsiaalse mobiilsuse uurimisega seonduvate kontseptsioonide olemuse. Seejärel annan ülevaate senistest rahvusvahelistest siirdeperioodi käsitlevatest sotsiaalse mobiilsuse uurimustest, Eesti üleminekuaja olemusest tööturust lähtuvalt ning varasematest Eesti üleminekuajaga käsitlevatest uurimustest.

Töö teises osas täpsustan kasutatava andmestiku olemust ja kirjeldan analüüsilise valimi ja kasutatavate tunnuste moodustamist. Töö kolmas osa on sotsiaalse mobiilsuse trendide analüüsi peatükk, kus annan ülevaate mobiilsusmääradest, ametite struktuurist ja nende muutumisest siirdeajal aastatel 1989-1997 ja 1998-2006. Lisaks koostan mobiilsuse intensiivsuse ja suuna ning siirde kahe etapi lõpp-positsiooni prognoosimiseks vanuse, soo, haridustaseme ja algpositsiooni kaudu multinominaalsed logistilise regressiooni mudelid. Neljandas peatükis annan arutlemise tulemusena tähendusi saadud sotsiaalse mobiilsuse trendidele ja iseärasustele.

1. Teoreetilised lähtekohad ja varasemad uuringud

1.1. Teoreetilised lähtekohad

1.1.1. Sotsiaalse mobiilsuse mõiste

Sotsiaalse mobiilsuse uurimisele on kontseptuaalse aluse pannud Pitirim Sorokin, kes on defineerinud paljud sotsiaalse mobiilsusega seotud terminid (Titma ja Roosma 1999:22). Nii on Sorokin defineerinud ka sotsiaalse mobiilsuse mõiste. Sorokini (1994:245) järgi on sotsiaalne mobiilsus igasugune indiviidi, sotsiaalse objekti või väärtuse siirdumine ühelt sotsiaalselt positsioonilt teisele. Sotsiaalse objekti või väärtuse all pidas Sorokin silmas kõike, mis on inimtegevuse kaudu loodud või muudetud. Üldiselt pidas Sorokin sotsiaalseks mobiilsuseks just indiviidi liikumist ühelt sotsiaalselt positsioonilt teisele. Sotsiaalse mobiilsuse piiramine käesolevas töös karjäärimobiilsuseks on vajalik, sest käesoleva töö mobiilsuse aluseks loen just liikumist ühelt sotsiaalselt positsioonilt teisele seoses töökoha vahetusega. Sorokini definitsiooni arvesse võttes pole töökoha vahetamine ainus võimalik sotsiaalse mobiilsuse vorm.

1.1.2. Sotsiaalse mobiilsuse liigid

Sorokin (1994:245) eristab peamised sotsiaalse mobiilsuse liigid. Esmalt eristab ta horisontaalset ja vertikaalset mobiilsust. Horisontaalse sotsiaalse mobiilsuse all pidas Sorokin silmas indiviidi, sotsiaalse objekti või väärtuse siirdumist ühelt sotsiaalselt positsioonilt teisele sama tasemega sotsiaalsele positsioonile. Nii loetakse horisontaalseks mobiilsuseks näiteks ühest tehast teise tehasesse liikumist ameti staatuse samaks jäädes, usu ning kodakondsuse vahetust. Sotsiaalse objekti liikumist illustreerivad näiteks moesuundade, radio, autode ning teooriate liikumine, millega ei kaasne märgatavat sotsiaalse objekti positsiooni muutumist, näiteks teooriate geograafiline levik. Vertikaalne sotsiaalne mobiilsus on aga liikumine erineva tasemega sotsiaalsele positsioonile.

Sõltuvalt vertikaalse mobiilsuse suunast jagab Sorokin (1994:245) vertikaalse mobiilsuse ülenevaks ja alanevaks mobiilsuseks. Sorokin toob välja kaks vormi, kuidas ülenev mobiilsus saab toimuda: madalama taseme indiviidi infiltratsioon ehk sisseimbumine kõrgemasse sotsiaalsesse kihti ja uue indiviidide grupi loomine ning selle sisestamine kõrgemasse

sotsiaalsesse kihti või kõrgemat positsiooni omavate sotsiaalsete gruppide kõrvale. Alaneva mobiilsuse võimalikeks vormideks loeb Sorokin indiviidi langemist madalamal olevalt sotsiaalsele positsioonile ning sotsiaalse grupi, kuhu indiviid kuulub, degradatsioon ehk langus sotsiaalses ruumis. Käesolevas töös on tähelepanu all just vertikaalne indiviidide mobiilsus.

Sotsiaalse mobiilsuse uurimisel eristatakse põlvkonnasisest ja põlvkondadevahelist mobiilsust. Kui algselt keskenduti põlvkondadevahelise mobiilsuse uurimisele kuni 1980-dateni, siis hiljem sai rohkem tähelepanu just põlvkonnasisene mobiilsus (Titma ja Roosma 1999:22). Põlvkondadevahelise mobiilsuse all mõeldakse üldiselt sotsiaalse päritolu mõju indiviidi sotsiaalsele positsioonile. Põlvkonnasisest mobiilsust mõistetakse elukaare funktsioonina (Titma ja Roosma 1999:22). See tähendab, et inimene muutub sotsiaalselt mobiilseks seoses järk-järgulise karjääri edenemisega. Põlvkonnasisese uurimise algus seostub teoreetilise lähtekohaga, milles indiviidi vanus on oluliseks sotsiaalse positsiooni kujundajaks ning seda eriti siirdeühiskonnas (Riley 1987; Titma ja Roosma 1999). Siirdeühiskonnas avaldab vanus suuremat mõju isikute eluteedele kui stabiilses ühiskonnas, sest iga sotsiaalne muutus kujundab indiviidide eluteed, eriti aga suured ühiskondlikud muudatused.

1.1.3. Sotsiaalse positsiooni määratlus

Sorokin, defineerides sotsiaalse mobiilsuse termineid, sõnastas need sotsiaalse positsiooni omamise või sotsiaalsesse kihti kuulumise kaudu. Sotsiaalse kihi määramiseks on kasutatud mitmeid skaalasiid, kuid need kõik lähtuvad selgelt karjääriga seotud tunnustest. Euroopa kontekstis on enim kasutust leidnud Erikson-Goldthorpe'i klassifikatsioon. Antud straatide skaala on kõige laiemana 11-astmeline, kuid Eestis on antud skaalat uurimuste spetsiifikast lähtuvalt kohandatud ning rohkem koondatud. Nii on kasutatud Eesti kontekstis näiteks 9-astmelist skaalat (juhid ja mäenedžerid, professionaalid, alamastme professionaalid, ametnikud, kaubandus- ja teeninduspersonal, oskustöölised, operaatorid ja töölised, põllumajandustöötajad ja lihttöölised) (Titma ja Roosma 1999:26). Lisaks on Eestis kasutatud ametite klassifikaatorit, mis põhineb rahvusvahelisel ametite standardklassifikatsioonil "*International Standard Classification of Occupations 1988*" (edaspidi ISCO) (Ametite klassifikaator 1999). ISCO klassifikatsiooni alusel on võimalik määrata kuuluvus kümnesse

peakategoriasse. Eestis on enamasti kasutatud ISCO klassifikatsiooni, mida on kohandatud Erikson-Goldthorpe'i skaala järgi (Roots 2006; Titma & Roots 2006; Titma, Roots & Soidla 2010; Vajakas 2011). Käesolevas töös kasutan ühiskondliku positsiooni määratlemiseks ISCO peakategoriaid. Käesoleva töö aluseks olevas ankeedis on respondentide ametialane kuuluvus määratud ainult ISCO standardklassifikatsiooni peakategoriate järgi. Otsene vajadus ISCO peakategoriate koondamiseks puudub.

1.2. Siirdeühiskondade eripärad

Sorokin (1994:246), kes pani aluse sotsiaalse mobiilsuse kontseptuaalsele raamistikule, tõstis esile, et ajaloolises perspektiivis puudub kindel mobiilsuse intensiivsuse kasvu- või langusetrend, sotsiaalse mobiilsuse dünaamika sõltub konkreetse riigi olemusest, poliitikatest, kultuurist ja ajaloost.

1980-date aastate teises pooles alguse saanud NSV Liidu nõrgenemine ja lagunemine oli kõige suurem liberaalne revolutsioon läbi aegade (Aslund 2007:1). NSV Liidu lagunemine võimaldas kõikidel liidumaadel valida ja üles ehitada uus riigikord, mis tähendas sarnast lähtepositsiooni kõigile uue süsteemi loojatele. Sarnase lähtepositsiooni all mõtlen siin uue süsteemi rajamist vana süsteemi varemetele. Ka Aslund (2007:23) ise rõhutab, et esiletõusnud riigid erinesid üksteisest kultuuris, ajaloos, poliitikas ja majanduslikus arengus oluliselt, kuigi need olid kuulunud ühe riigi koosseisu. Ometi tuli kõigis esilekerkinud maades üles ehitada uus ideoloogiline, poliitiline, majanduslik ja sotsiaalne süsteem (Aslund 2007:1). Endiste liidumaade tehtud poliitilised ja majanduslikud valikud mõjutasid iga riigi edasist arengut.

Iga riigi edasise arengusuundasid arvesse võttes jagab Aslund (2007:214) endised liidumaad nelja suurde gruppi. Jaotuse aluseks on demokraatia ja turumajanduse tase 2005. aastal riigis. Esimesse suurde rühma kuuluvad riigid, mis on jõudnud arengus demokraatia ja turumajanduseni, kuhu kuuluvad ka Baltimaad. Teise rühma kuuluvad autoritaarse riigikorraga ja plaanimajanduslikud riigid. Kolmandasse rühma kuuluvad riigid, mis on kergelt autoritaarsed ja eliidil on võim majanduslike vahendite üle. Neljanda rühma moodustavad aga riigid, mis on oligarhilise valitsemisviisiga ja turumajanduslikud. Esimese rühma, kes saavutasid 2005. aastaks arvestatava demokraatliku ja turumajandusliku taseme,

moodustavad suurem osa postkommunistlike Ida- ja Kesk-Euroopa riike (Eesti, Läti, Leedu, Slovakkia, Ungari, Poola, Tšehhi, Bulgaaria ja Rumeenia) (Aslund 2007:212).

Ida- ja Kesk-Euroopa riikide sarnane areng siirdeperioodil muudab need riigid sotsiaalsete arengute poolest võrreldavateks. Kuna kiired muutused ühiskonnakorralduses mõjutavad otseselt sotsiaalseid struktuure, on saanud suurt tähelepanu ka sotsiaalse mobiilsuse trendid üleminekuajal erinevates Ida- ja Kesk-Euroopa riikides. (Diewald 2006; Domański 1997; Gerber ja Hout 2004; Roots 2006; Solga 2006; Titma ja Roots 2006; Titma, Roots ja Soidla 2010).

1.3. Sotsiaalne mobiilsus Ida- ja Kesk-Euroopa riikides

1989. aasta oli Ida- ja Kesk-Euroopa riikide jaoks pöördepunktiks, millest sai alguse sotsiaalne moderniseerimine, mis tähendas püüdlemist läänelike ühiskonna struktuuride ja karakteristikute suunas (Berend 2009:232). See väljendus esmalt ideoloogiate kujundamise kaudu, kuid ühiskonna struktuure mõjutas oluliselt üleminek turumajandusele. Majandust puudutavad otsused mõjutasid ka sotsiaalset sfääri, mis tähendas ka sarnaseid üldiseid trende sotsiaalses mobiilsuses. Berend (2009:232) toob esile, et läänelikud karakteristikud hakkasid eristuma näiteks demograafilistes muutustes ja ametivahetustes, samuti ilmes kiire põllumajandussektori ahenemine. Lääneliku suuna võtnud riikides vähenes selgelt sinikraede osakaal, loodi ettevõtjate ja kapitalistide kiht ning suurenes töötus (Aslund 2007:232).

Domański (1997:273) leidis oma uurimuses, kus võrreldi põlvkonnasisest mobiilsust kuues Ida-Euroopa riigis (Bulgaaria, Tšehhi, Ungari, Poola, Venemaa ja Slovakkia), et siirderiikides olid mobiilsusmäärad 1988-1993 kõigis võrdlusalustes riikides suuremad kui aastatel 1983-1988. Autor tõstis esile, et kõige ulatuslikum ühiskonnakihist teise liikumine toimus 1988-1993 aastatel Tšehhis, kõige väiksem aga Venemaal, kuid Venemaa oli üsna siirde alguses sel hetkel. Sotsiaalse mobiilsuse ulatuslikkuse suhtes teine oli Slovakkia. Üsna ootuspäraselt selgus kuue riigi võrdlusel, et kõige märkimisväärsem sisenev mobiilsus teiselt positsioonidelt oli just omanike ja ettevõtjate hulka (Domański 1997:282). Nii leidis aset ulatuslik määndžeride ja juhtide kihi laienemine eelkõige erastamisprotsessi ja majanduse ümberstruktureerimise tingimustes.

Üleminekuaja esimesel etapil kirjeldavad sotsiaalse mobiilsuse trende üsna tugevad mobiilsusbarjäärid. Domański (1995:313-322) toob kuue riigi (Bulgaaria, Tšehhi, Ungari, Poola, Venemaa ja Slovakkia) võrdlusuuringus esile, et 1980-date lõpus ja 1990-date alguses on olemas kindlad mobiilsusbarjäärid liikumisel põllumajandustöötajate ja teiste kihtide vahel, sinikraede – valgekraede vahel ning kõrgemate kihtide (juhid, professionaalid) ja teiste valgekraede vahel. Põlvkonnasisese mobiilsuse eripärana võib aga esile tõsta, et põllumajanduse alal töötajatel on kerge olla siiski ülevalt mobiilsed, kuid võib eeldada, et pigem võib toimuda hüppeline tõus kõrgemasse eliiti kui näiteks teenindavate ametite esindajaks.

Ida- ja Kesk-Euroopa riigid kasutasid erinevaid strateegiaid siirdumiseks plaanimajanduselt turumajandusele. Kasutatud strateegia mõjutas ka sotsiaalsete muutuste toimumist endistes sotsialismimaades, mistõttu olid ka siirdeperioodil sotsiaalse mobiilsuse trendid nendes riikides erinevad. Kokkuvõtlikult eristatakse 3 tüüpi siirderiike olenevalt erastamise protsessist: kiire ülalt-alla siire (Venemaa, Ukraina), kiire alt-üles siire (Eesti, Läti) ning plaanimajanduse jätkamine ka üleminekuajal (Valgevene) (Titma ja Roots 2006:493).

Olenevalt kasutatud strateegiast kujunesid ka mobiilsustrendid erinevateks. Titma ja Roots (2006:514-516) on leidnud, et Venemaal ja Ukrainas kujunesid sotsiaalselt mobiilseteks indiviidideks eelkõige võimekamad noored. Sotsiaalne mobiilsus oli nendes riikides noorte jaoks ulatuslik mõlemas suunas: aset leidis nii ülenev kui alanev ulatuslik karjäärimobiilsus noorte täiskasvanute seas, mille olulisimaks teguriks olid isiku enda võimed. Noortel olid üsna väikesed võimalused siirduda juhtide straat. Vastupidiselt Venemaale ja Ukrainale olid noortel tunduvalt paremad võimalused juhtideks saada Eestis ja Lätis, kus kasutati alt-üles siirdamise strateegiat. Nii võimaldasid Baltiriikides majanduslikud muudatused ulatuslikku ülenevat mobiilsust noortele täiskasvanutele ning paljud neist siirdusid just juhi positsioonile. Kiireid muutusi mitte ette võtnud Valgevenes ei olnud noortel olulisi mobiilsusvõimalusi. Juhtide positsioonile siirdunute proportsioon oli Baltikumi noorte omadega võrreldes neli korda väiksem ning mobiilsus oli kõikides ühiskonna kihtides madal.

Ida-Saksamaa oli võrreldes teiste endiste sotsialismimaadega erandlikul positsioonil. Kui teised endised sotsialismimaad hakkasid iseseisvumisel üles ehitama oma uut poliitilist ja majanduslikku süsteemi, siis Ida-Saksamaa ühines Lääne-Saksamaaga. Sellest tulenevalt ei

hakanud Ida-Saksamaa ise uut süsteemi üles ehitama, vaid põhimõtteliselt siirdati Lääne-Saksa poliitiline ja institutsionaalne süsteem Ida-Saksamaale (Mayer 2006:3). Kuna lähtepositsioon oli teistest endistest sotsialismimaadest erinev, siis kujunesid ka sotsiaalse mobiilsuse trendid Ida-Saksamaal erisuguseks.

Ida-Saksamaa suurimaks eripäraks oli siirdeaja algul just idasakslaste siirdamine uude klassistruktuuri, mida iseloomustas eelkõige eliidi positsioonide hõivamine läänesakslaste poolt (Solga 2006: 141). Seoses ühinemisega kaotasid oma eelised endised eliiti kuulujad. Lisaks läänesakslaste sissevoolule uue institutsioonilise ja poliitilise süsteemi loomisel muutis endiste kõrgemate ühiskonna kihtide olukorra raskemaks parteiliste töökohtade likvideerimine. Aastateks 1997-1998 olid suutnud vanast Ida-Saksamaa eliidist säilitada oma koha uue eliidi seas vaid 44%, mis oli võrreldes Venemaa, Poola ja Ungariga väikseim (Solga 2006: 167). Lisaks sellele oli väikseim ka Ida-Saksamaa eliidiringlus, sest läänesakslased hõivasid suures osas uue Ida-Saksa kõrgemad ühiskonna kihid, andmata võimalust ülenevaks mobiilsuseks noorematele Ida-Saksamaa kohortidele. Kes kaotas koha ühiskonna eliidi seas, otsis alternatiive, milleks sellel hetkel kujunesid varajane pensionile siirdumine, ettevõtluse alustamine või oskustega sinikraede ja oskusteta tööliste hulka üleminek (Solga 2006: 153-155). Oma positsiooni suutsid kõige paremini säilitada professionaalid, samuti ka oskustega sinikraed, ent nende puhul oli oluliseks faktoriks parteilojaalsus, et oma positsiooni säilitada (Ibid.). Ida-Saksamaa puhul võib öelda, et struktuursed muudatused avaldasid enim mõju just kõrgematele kihtidele ja ka farmeritele, ent vähem puudutasid omandita klasse (nii oskustega kui oskusteta). Kokkuvõtlikult suutsid ligi 1/3 idasakslastest säilitada siirde esimesel poolel oma senise ühiskondliku positsiooni (Solga 2006: 157-158).

Ida- ja Kesk-Euroopa riikidest on selgelt erineva arengusuunaga olnud Venemaa. Aslundi (2007:214) järgi kuulus Venemaa 2005. aastaks riikide hulka, mis olid kergelt autoritaarsed ja eliidil oli mõningane võim majanduse üle. Sellest hoolimata ei saa Venemaad jätta käesolevas töös käsitlemata tema eripärade tõttu. Gerber ja Hout (2004:687), kes on uurinud sotsiaalset mobiilsust Venemaal üleminekuajal, on leidnud, et siirdeperioodi alguses suurenes üldine karjäärimobiilsus. Autorid toovad esile, et üleminekuaja algul suurenes märgatavalt alanev mobiilsus võrreldes siirdele eelnenud perioodiga, mis toimus töökohtade likvideerimise ja eliidi kihtide kahanemise tulemusel (Gerber ja Hout 2004:688). Kõrgemate ühiskonna kihtide kahanemine tähendas endiste eliiti kuulujate jaoks alternatiivide otsimist,

milleks kujunesid Venemaal töötamine tööstus- ja teenindussektori oskusteta tööliste ja eraettevõtjate seas (Gerber ja Hout 2004:688).

Gerber ja Hout (2004:695) on oma uurimuses leidnud, et Venemaa puhul kehtis siirdeperioodil päritolusuunalise regressiooni (*regression-toward-origins*) hüpotees. See tähendab, et need isikud, kes olid enne 1990. aasta lõppu olnud ülenevalt mobiilsed lähtuvalt sotsiaalsest päritolust, kogesid suure tõenäosusega ajavahemikul 1990-1998 alanevat mobiilsust. Need, kes olid enne 1990. aasta lõppu olnud alanevalt mobiilsed põlvkondadevaheliselt, kogesid suure tõenäosusega just hiljem ülenevat mobiilsust. Autorid tõid esile, et päritolusuunaline regressioon tähendab iseenesest põlvkonnasisest mobiilsust, kuid lähtuvalt enda uurimusest tõlgendasid nad antud protsessi kui põlvkondadevahelise mobiilsuse vähenemist ning nentisid sotsiaalse päritolu kui mobiilsust mõjutava teguri olulisuse tõusu (Gerber ja Hout 2004:684).

1.4. Siire Eestis

1.4.1. Periodiseering

Siirdeperioodi algus, kestvus ja lõpuaeg varieeruvad riigiti seoses erinevate poliitiliste ja majanduslike protsesside toimumisega. Lauristin ja Vihalemm (2008:97) jagavad Eesti siirdeperioodi tinglikult viieks etapiks, kus on eelkõige arvestatud erinevate poliitiliste otsuste vastuvõtmise aega ning seeläbi igat uut arengusuunda. Need viis etappi on:

1. Poliitiline läbimurre, taasiseseisvumine 1988-1991
2. Erakorralise poliitika, radikaalsete reformide aeg 1992-1995
3. Stabiliseerumine ja moderniseerumine 1995-1999
4. Eurointegratsioon ja arengukriis 1999-2004
5. Siirdeaja lõppemine 2005-2008

Ennuste (2007:9-14) on välja pakkunud Eesti siirdeaja periodiseeringu, milles ta lähtub eelkõige turumajanduse arengut puudutavatest reformidest. Kogu siirdeaja võib majanduslikus plaanis jagada kaheks etapiks: eraldumisperioodiks (1987-1997) ja ühinemisperioodiks (1998-2006), jagades mõlemad omakorda kaheks alaperioodiks (Ennuste 2007:8-9). Eraldumisperioodil toimus üleminek lõdvenenud tsentraliseeritud direktiivselt

süsteemilt vähe koordineeritud detsentraliseeritud süsteemile. Teisel perioodil ehk ühinemisperioodil toimus üleminek vähe koordineeritud (*under-co-ordinated*) detsentraliseeritud süsteemilt hierarhilisele ülekoordineeritud (*over-co-ordinated*) süsteemile.

Sotsiaalse mobiilsuse uurimustes on Eesti tingimustes kasutatud siirdeaja jaotusel just kaheperioodilist süsteemi (Titma ja Roots 2006; Roots 2006; Titma, Roots ja Soidla 2010; Vajakas 2011). Antud periodiseeringu aluseks on eelkõige majanduslike otsuste langetamine ja rakendamine ning üldine majanduse areng, sest tööturгу ja karjäärimobiilsust mõjutab enim üleminek turumajandusele ja sellega kaasnevad protsessid. Karjäärimobiilsus on selgelt seotud erinevate tööturu struktuursete muutustega ning majanduse üldise tasemega riigis. Eelnevate autorite eeskujul kasutan ka käesolevas töös kaheperioodilist siirde periodiseeringut. Kuna käesolevas töös kasutatavad andmed võimaldavad analüüsi 1989. aastast kuni 2006. aastani, siis on töös kasutatavad siirdeperioodid 1989-1997 ja 1998-2006.

Siirde lõpp on riigiti erinev ning sotsiaalse mobiilsuse trendid võiksid olla üheks indikaatoriks, et siirdeperiood on läbi. Roots (2006:65) on oma uurimuses leidnud, et 1990-date lõpus oli siire Eestis juba lõpufaasis, kuid kindlat siirde lõppemist aastaks 2004 ei saanud kinnitada.

1.4.2. Sotsiaalne mobiilsus Eestis

Haltiwanger ja Vodopivec (2002:601), kes on uurinud liikuvust Eesti tööturul siirdeperioodil kuni aastani 1995, tõstavad esile, et kui 1989. aastal oli liikuvus tööturule ja tööturult välja nullilähedane, siis 1990-date keskpaigaks loodi igal aastal üks töökoht kümne töökoha kohta juurde ja igal aastal likvideeriti üks kümnest töökohast. See tähendas selget karjäärimobiilsust struktuursete muutuste tulemusena. 1990-date alguses toimusid suured tööturгу ja majandust mõjutavad muudatused, mille hulka kuulusid hinna-, rahandus- ja väliskaubandusreformid, erastamine ja tööturu poliitikad ja programmid (Haltiwanger ja Vodopivec 2002:606). Autorid kinnitavad Eesti tööturu paindlikkust antud perioodil ehk töötajate aktiivset liikuvust tööturule ja tööturul, ent liikuvuse määr oli suurem tööturul olijate seas, väikestes erasektori teeninduse ja kaubandusega tegutsevates firmades, mitteametlike ja ajutiste töölepingutega töötajate hulgas ning toimus aktiivne liikumine nii majandussektori siseselt kui ka sektorite

vaheliselt (Haltiwanger ja Vodopivec 2002:627-628). Olenemata ulatuslikult turu avanemisest ja erasektori arengust, tõusis konkurentsi tingimustes oluliselt ka töötus.

Siirdeaja aktiivsust asumisel tööturule ja liikumisel tööturul iseloomustavad kõrged mobiilsusmäärad. Roots (2006:33-34) leidis oma uurimuses, et aastatel 1992-1997 oli mäenedžeride kihi väljakujunemise aeg ning aastaks 2004 oli see kiht saavutanud juba teatava tasakaalu. Esimesel perioodil oli tippspetsialistide kiht üsna stabiilne, ent teisel perioodil tõusid paljud neist mäenedžeride hulka. Kõige stabiilsemaks kihiks oli läbi siirdeperioodi oskustöölise kiht, mida võib seletada nende spetsiifiliste oskustega. Kõige suurema liikuvusega kihtideks olid aastatel 1992-2004 lihttöölise kiht, samuti oli suurem liikuvus keskastme spetsialistide ja lihtsa vaimse töö tegijate seas. Roots (2006:59-60) on oma uurimuses ka leidnud, et siirde esimesel perioodil ei selgunud otseselt mobiilsusbarjääri tipukihtide ja ülejäänute kihtide vahel, ent tipukihtide vahel toimus aktiivne mobiilsus. Antud uurimus põhineb ühe kohordi andmetel, kes olid 1983. aastal lõpetamas keskkooli (longituuduuringu „Ühe põlvkonna eluteed“ käigus kogutud andmed), mistõttu näitavad need tulemused selle ühe kohordi edasist karjääri.

Titma, Roots ja Soidla (2010:342), kes kasutasid samamoodi selle uuringu andmeid, on leidnud, et siirde teisel perioodil Eestis üldine liikuvus tööturul ei vähenenud, vaid hoopis suurenes. Autorid tõstavad esile, et uurimisel kohordi puhul selgus suur sugudevaheline erinevus. Siirde esimesel perioodil olid mehed karjääris edukamad, mis võis tuleneda riskialtist käitumisest. Teisel perioodil olid naised aga nii ülenevalt kui ka alanevalt mobiilsemad kui mehed, mida võis põhjustada kõrgema kultuurilise kapitali olemine tööturule sisenemisel. Titma ja Roots (2006:514) leidsid, et Eestis olid noorte võimalused ülenevaks mobiilsuseks võrreldes teiste siirderiikidega pigem head seoses kiirete reformidega ja alt-üles siirdega, näiteks õnnestus enam kui ühel kümnest noorest jõuda juhtide strati.

Vajakas (2011:41) on uurinud aga 1966. aasta keskkoolilõpetajate karjääri ning leidnud, et selle kohordi puhul oli absoluutse mobiilsuse määr esimesel perioodil teisest kõrgem ning teisel perioodil oli ülenev mobiilsus väiksem kui esimesel perioodil ja väiksem kui alanev mobiilsus. Ka antud kohordi puhul ilmnes tendents, et meeste tõenäosus ülenevaks mobiilsuseks oli esimesel perioodil kõrgem kui naistel, mistõttu ei saa pidada seda pelgalt

noorema kohordi eripäraks (Vajakas 2011:74). Teise perioodi puhul naiste suuremat edukust aga ei selgunud.

Karjäärimobiilsust prognoosivad teatud isikut iseloomustavad tunnused. Eestis läbiviidud uuringute põhjal võib öelda, et sotsiaalset mobiilsust mõjutavateks teguriteks on sugu, haridus, perekondlik taust, sissetulek, majandusharu ja vanus (Titma ja Roosma 1999:36-41; Roots 2006:60-64; Vajakas 2011:73-82; Titma, Roots ja Soidla 2010). Käesoleva töö raames pööran enim tähelepanu vanuse mõjule sotsiaalse mobiilsuse prognoosimisel.

Longituduuringu „Ühe põlvkonna eluteed“ osalejaid on käsitletud kui võitjate põlvkonda (Titma ja Roosma 1999:9-10). Võitjate põlvkonna all ei ole mõeldud, et 1983. aastal keskkooli lõpetanud on teistest põlvkondadest kuidagi paremad, vaid et see on põlvkond, kes on oma maailmapildi tõttu efektiivsemad toimijad. See on põlvkond, kes asus üles ehitama uut majandussüsteemi, konkureeris tööturule sisenedes endiste ja tulevaste tööturul olijatega ning võitles oma positsiooni pärast ühiskonnas. Võitjaks olek ei tähenda otseselt edu, vaid tegusamat ja efektiivsemat maailmapilti.

Lisaks ühe kohordi andmete alusel tehtud analüüsidele on Helemäe (2011:100-104) analüüsinud sotsiaalse mobiilsuse tõenäosusi erinevates kohortides Euroopa Sotsiaaluuringu Eesti 2004. aasta retrospektiivsetel andmetel ning on leidnud, et siirdeperioodi algul asusid erinevatel lähtepositsioonidel noorem (nooremad kui 25 eluaastat) ja vanemad kohordid (25-32 ja 33-40 eluaastat). Kõige edukam oli noorim põlvkond, kelle puhul leidis kinnitust eeliste puuduste kumuleerumise tees ehk kes oli suutnud jõuda valgekraede kihti, nende jaoks eelised liitusid ja suudeti säilitada oma kõrget positsiooni ka teisel perioodil. Kes aga esimesel perioodil sinikraede hulka jäid, ei suutnud kõrgemale pürgida ka teisel siirde perioodil. Dannefer (2003), kes on oma töös kokku võtnud ebavõrdsuse kumuleerumise teesi ajaloo, tõstab esile, et ebavõrdsuse kumuleerumine on nagu sotsiaalne fakt, mis ei sõltu sotsiaalse elu valdkonnast ning on üsna stabiilne tendents erinevates ühiskondades, vähemalt kaasaegsetes postmodernsetes ühiskondades.

Helemäe (2011:102) on leidnud, et sünnikohort, kes oli siirdeaja algul vanuses 25-32 eluaastat, oli küllaltki edukas oma eeliste säilitamises siirde teisel perioodil. Vanim sünnikohort oli esimesel siirde etapil küllaltki edukas oma positsiooni säilitamises. Kui võiks

arvata, et vanim kohort oli siirde teiseks etapiks juba konkureerimiseks liiga vanad, siis autor leidis, et alaneva mobiilsuse määr küll veidi suurenes ja üleneva mobiilsuse määr selle kohordi puhul vähenes veidi, ent võrreldes noorema kohordiga olid erinevused minimaalsed.

1.5. Vanuse, kohordi- ja perioodiefekt

Vanuse dimensiooni olulisust sotsioloogias on käsitlenud oma teostes M. W. Riley. Riley (1987:1) defineerib vanusesotsioloogiat kui analüütilist meetodit, mille ülesanne on analüüsida elu jooksul vananemise ja ühiskondliku vanuselise stratifikatsiooni vahelist sõltuvust. Vananemise all mõtleb Riley (1987:2) kohortide vananemist, vanaks saamist, surma ja asendumist teiste uute inimestega. Ryder (1965:843) nimetab ühtede inimeste asendumist ühiskonnas teistega demograafiliseks metabolismiks. Ühiskondliku muutuse all peab Riley (1987:2) silmas muutusi, mis leiavad aset seoses erinevas vanuses inimeste läbiliikumisega vanuse järgi organiseeritud sotsiaalsetest institutsioonidest. Neid kaht protsessi seob kohortide elutee. Riley rõhutab, et vananemine ja sotsiaalne muutus on pidevalt üksteisega seotud ning avaldavad vastastikku mõju, mistõttu ei ole sotsiaalsed muutused vananemisprotsessist kunagi lahutatud ning vastupidi (Riley 1978: 40; Riley 1987:2).

Ühel ja samal ajal sündinud inimesed vananevad üheaegselt: nad arenevad üheaegselt nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt, nad läbivad teatud eluetapid, näiteks käivad koolis, teevad karjääri, jäävad pensionile ja surevad. Need muutused ja läbitud eluetapid on osaliselt tingitud isiku oma valikust, ent samaaegselt määravad otsuseid ka ühiskonnas kehtivad reeglid, seosed ja mehhanismid, mis on määratud sotsiaalse struktuuri poolt.(Riley 1987:4)

Kuna kohordid on sündinud erineval ajal, tähendab see iga kohordi jaoks unikaalset ajaloolise aja läbimist. Iga kohordi läbitud ajalooline aeg sisaldab endas erineva sagedusega sotsiaalseid muutusi ja sündmusi. Seega kuna ühiskond on muutuv, vananevad ka inimesed erinevalt (Ryder 1965:844; Riley 1978:41; Riley 1987:4). Riley (1987:4) nimetab seda tendentsi kohordi erinevuse printsiibiks vananemises.

Ühel ja samal ajaloolisel hetkel elavad ühiskonnas erinevad kohordid, mida Riley nimetab vanuse straatideks (Riley 1978:41; Riley 1987:4). Ühte vanuse strati kuuluvad inimesed on lisaks erinevale vanusele ka erineva ajaloolise kogemusega. Ühte strati kuuluvad inimesed

muutuvad aja jooksul, nad asenduvad. Straatide all võib mõista näiteks vanuselist jaotust lasteks, noorteks, täiskasvanuteks ja eakasteks. Vanuse strati kuuluvad inimesed toimivad aga ühiskonnas, mõjutades sotsiaalseid protsesse. (Riley 1974:85,90; Riley 1987:4) Antud printsiipi nimetab Riley (1987:4) kohordi mõju printsiibiks sotsiaalsele muutusele.

Ryder (1965:858-859) kritiseerib longituudandmete abil inimeste elutee uurimist, mille tulemusena eiratakse uurimistulemuste esitamisel ühiskondlikku dünaamikat ning luuakse muutumatu sotsiaalse struktuuri illusioon. Vältimaks selle illusiooni tekkimist, näeb autor võimaliku lähenemisena kohordianalüüsi, mis võimaldab ühendada individuaalset ja ajaloolist aega ja dünaamikat. Riley (1978:41) on öelnud, et võrreldes üht vanuse strati ühel ja teisel ajahetkel, on võimalik uurida sotsiaalseid muutusi, võrreldes aga longituudandmete abil kohorte, tähendab see elutee eluprotsessi uurimist inimeste vananedes.

Ryder (1965:858) väidab, et vanust kasutatakse liiga tihti sotsiaalsete karakteristikute indeksina. Autor kasutab väljendit, et inimesed kogevad vanuse asünkroniseerimist, mis tähendab, et kogetakse erinevaid „vanuseid“ erinevates institutsionaalsetes sfäärides. Riley (1978:42; 1987:9) tõstab ka esile eelneva kahe dünaamika asünkroonsuse, mis tähendab, et inimese vananemine ja ühiskondlikud muutused ei toimu sünkroonselt. Asünkroonsuse osas on tähelepanuväärne just kiirete ühiskondlike muutuste aeg. Kiirete muutuste perioodil peavad indiviidid oma elu kohandama uute normide ja ootuste järgi. Ka sotsiaalsed struktuurid võivad olla mõjutatud kahe dünaamika ebakõlast, mis võib tuleneva inimeste mittedobitumisest olemasolevatesse vanusega seotud rollidesse või mehhanismidest, mis kujundavad inimesi ja rolle. Näitena toob autor noorte ja eakate rollita rolli, millega nende potentsiaali ühiskonnas ära ei kasutata (Riley 1987:10).

1.6. Probleemi püstitus ja hüpoteesid

Varasemate uuringute põhjal võib öelda, et seni on Eestis sotsiaalse mobiilsuse uurimustes lähtunud eelkõige longituuduuringu abil kogutud andmetest, mis võimaldavad uurida sotsiaalset mobiilsust ühe kohordi eluteel. Eestis kasutatud mõtteline konstruktsioon võitjate põlvkonnast (Titma ja Roosma 1999:9-10) põhineb niisamuti longituudandmetel ning see konstruktsioon on selles mõttes tehisklik, et iga kohort on unikaalne ja selle kohordi muutis unikaalseks kohordi vanus NSVL lagunemisel, ent seda 1983. aastal keskkooli lõpetanud

kohordi töökarjääri ei ole võimalik võrrelda teiste kohortidega sama longituuduuringu andmete põhjal. Erandlik on aga Helemäe (2011) uurimus, mis põhineb Euroopa Sotsiaaluuringu Eesti andmetel ning võimaldas ka kohordianalüüsi.

Käesoleva töö eesmärgiks on saada ülevaade sotsiaalse mobiilsuse trendidest eelnevates uurimustes veel sellel eesmärgil analüüsimata andmete põhjal. 2006. aastal viis Euroopa Rekonstruktsiooni- ja Arengupank (*European Bank of Reconstruction and Development – EBRD*) koostöös Maailmapangaga (*World Bank*) läbi uurimuse Life in Transition Survey, mille raames koguti andmeid ka Eestis (Life in...2010). Antud andmestik sisaldab retrospektiivset informatsiooni valimi töökarjääri kohta, mis võimaldab ka kohordianalüüsi.

Mitmete uurimuste tulemustes on üsna mõistusepäraselt esile tõstetud, et siirdeaja algul suurenes sotsiaalse mobiilsuse intensiivsus (Berend 2009:232; Domański 1997:273; Gerber ja Hout 2004:688; Haltiwanger ja Vodopivec 2002:601; Roots 2006:59; Titma ja Roots 2006: 514; Titma, Roots ja Soidla 2010:342; Vajakas 2011:41). Vajakas (2011:41) on 1966. aasta koolilõpetajate andmetel leidnud, et nende puhul absoluutne mobiilsus vähenes siirde teisel perioodil. Samas on Eesti andmetel leitud, et sotsiaalse mobiilsuse intensiivsus siirde teisel perioodil mitte ei vähenenud, vaid jäi samaks või isegi suurenes (Roots 2006:59; Titma, Roots ja Soidla 2010:342). Helemäe (2011:92) järgi võib samuti kinnitada mobiilsuse intensiivsuse kasvu siirdeperioodi algul, kusjuures suurenes nii liikuvus tööturul ühelt töökohalt teisele kui ka tööturule ja tööturult välja ning tööturu stabiliseerumisest võis märke näha juba 1990-date keskpaigas.

Hüpotees 1. Absoluutne sotsiaalse mobiilsuse määr oli Eestis siirde esimesel perioodil suurem kui siirde teisel perioodil.

Absoluutse mobiilsuse määrad võivad sõltuda tööturul olijate vanusest siirdeperioodil. Kui arvestada, et Roots (2006:59) ja Vajakas (2011:41) jõudsid erinevatele tulemustele sotsiaalse mobiilsuse intensiivsuses siirde teisel perioodil, ei saa jätta tähelepanuta, et antud uurimuste valimi moodustasid erinevate kohortide esindajad. Kohortide vahelisi erinevusi kinnitas ka Helemäe (2011:100-104), kes leidis, et nooremad kohordid (alla 25. eluaasta) olid kõige edukamad jõudmaks kõrgematesse kihtidesse ning oma positsiooni säilitamises siirde teisel perioodil. Ka vanemad kohordid olid edukad oma positsiooni säilitamises, ent siirde teisel

perioodil suurenes veidi alaneva mobiilsuse määr ning vanemad kohordid olid mobiilsusmuustrites pigem sarnased.

Hüpotees 2. Alla 45-aastased respondendid kogesid siirde esimesel perioodil rohkem ülenevat mobiilsust kui teisel perioodil (vastamise ajal alla 45- aastased olid siirdeperioodi algul nooremad kui 25 eluaastat).

Hüpotees 3. Respondendid vanuses üle 45 eluaasta kogesid teisel siirdeperioodil alanevat mobiilsust rohkem kui siirde esimesel perioodil ning rohkem kui alla 45-aastased.

Hüpotees 4. 2006. aasta seisuga respondendid alla 45 eluaasta olid siirde esimesel perioodil edukamad ehk üleneva mobiilsuse määr ületas alanevat mobiilsust rohkem kui respondentidel vanuses 45 aastat ja enam.

Siirdeaeg andis noortele väga head võimalused ülenevaks mobiilsuseks Baltimaades, mis sõltus oluliselt alt-üles siirdamise strateegiast (Titma ja Roots 2006:514). Autorite andmetel õnnestus enam kui ühel kümnest noorest siirduda juhtide kihti.

Hüpotees 5. Respondendid, kes olid nooremad kui 45 eluaastat, olid siirde esimesel perioodil edukad siirdumisel juhtide strati. Umbes 10% vastanutest alla 45 eluaasta kuulusid juhtide hulka aastaks 1997.

Titma, Roots ja Soidla (2010:342) on leidnud, et siirde esimesel perioodil olid Eestis edukamad mehed. Sama tendentsi kinnitas vanema kohordi uurimisel ka Vajakas (2011:74). Titma, Roots ja Soidla (2010:342) leidsid, et siirde teisel perioodil olid naised mobiilsemad kui mehed, kuid Vajakas (2011:74) seda vanema kohordi puhul kinnitada ei saanud.

Hüpotees 6. Siirde esimesel perioodil olid mehed edukamad ehk meeste üleneva mobiilsuse määr ületas naiste oma ning alanevat mobiilsust esines vähem kui naistel.

Hüpotees 7. Siirde teisel perioodil olid alla 45-aastased naised mobiilsemad kui alla 45-aastased mehed. Vanemate kui 45 eluaastat respondentide mobiilsuse määrades soolised erinevused puuduvad.

Eestis on siirdeaja sotsiaalse mobiilsuse trendide uurimisel aluseks võetud eelkõige longituudandmed ühe kohordi elutee kohta. Ühe kohordi andmete alusel ei saa aga eristada vanuse ja perioodiefekti siirdeaja mobiilsuses. Mitmed autorid näinud sotsiaalse mobiilsuse trendide peamise mõjutajana just struktuurseid muutusi tööturul (Aslund 2007:232; Berend 2009:232; Domański 1997:282; Gerber ja Hout 2004:688; Haltiwanger ja Vodopivec 2002:601; Solga 2006: 141; Titma ja Roots 2006:514). Helemäe (2011) kinnitab siirdeperioodi mobiilsustrendide puhul kohortidevahelisi erinevusi, mis võivad olla seotud rohkem vananemisega (Riley 1987:2). Riley (1978: 40; 1987:2) rõhutab, et vananemine ja ühiskondlik muutus on üksteisega pidevalt seotud, avaldades vastastikku üksteisele mõju ja ei ole kunagi ühiskonnas lahutatud.

Hüpotees 8. Siirdeajal on eristatav vanuseefekt, mis väljendub vanema vanusegrupi tööturult lahkumise ja noorema vanusegrupi tööturule asumise tõttu vanusegruppide osakaalude muutumisega ametigruppides ehk vanemate töötajate asendumises noorematega.

Hüpotees 9. Siirdeajal on eristatav kohordiefekt, mis väljendub kohortide erinevates mobiilsusmuustrites. Noorema vanusegrupi (33-45a) mobiilsusmuustrid siirde teisel etapil erinevad vanema vanusegrupi (üle 45 aasta) mobiilsusmuustritest siirde esimesel etapil. Kohordiefekt peaks ilmnema sellisel võrdlemise viisil, sest vanem vanusegrupp oli siirde esimesel etapil peaaegu samas eas, mis noorem vanusegrupp siirde teisel etapil.

Hüpotees 10. Siirdeajal on eristatav perioodiefekt, mis väljendub vanusegruppide sarnastes mobiilsusmuustrites siirde mõlemal etapil.

2. Metoodika

2.1. Andmed

Käesolevas bakalaureusetöös kasutan analüüsil andmeid, mille on kogunud Euroopa Rekonstruktsiooni- ja Arengupank (*European Bank of Reconstruction and Development – EBRD*) koostöös Maailmapangaga (*World Bank*) (Life in... 2010). 2006. aastal viidi läbi uurimus *Life in Transition Survey* esimene etapp. Uurimuse teine etapp viidi läbi aastal 2010. Käesolevas töös kasutan ainult 2006. aasta andmestikku, sest 2010. aasta valim on isikuliselt teine ning 2010. aasta ankeet ei hõlma andmeid pikema perioodi töökarjääri kohta.

2006. aastal intervjueriti kõikides osalenud riikides kokku 1000 majapidamist. Valimi moodustamine toimus astmeliselt: kõigepealt valiti süstemaatiliselt riigis välja teatud haldusüksused, seejärel teatud majapidamised välja valitud haldusüksuses ning siis kaks indiviidi (leibkonna pea ja intervjueritav) leibkonnast, kelle käest andmed koguti (Life in... 2010). Ankeedi esimesele kahele küsimuste osale vastas leibkonna pea, järgnevatele küsimustele vastas isik, kellel oli viimasena sünnipäev või kui sünnipäevi ei avaldatud, siis valiti isik leibkonnast *Kish Grid*'i meetodi (konkreetne reeglistik intervjuerijale inimese välja valimiseks leibkonnast juhul, kui kõik sünnipäevad ei ole teada) alusel. Küsimuste järgnevatele osadele võis edasi vastata ka leibkonna pea, kui tema valituks osutus. Valimi moodustamise spetsiifikast lähtudes võib öelda, et tegemist on representatiivse valimiga. Andmestiku koguvalimisse kuuluvad isikud on täisealised (18 eluaastat ja enam) iniviidid.

Analüüsi peamise osa moodustab ankeedi järgi elusündmuste küsimuste osa. Andmed töökarjääri kohta, mida käesolevas töös analüüsiks kasutan, on kogutud retrospektiivelt. Intervjueritavatelt küsiti andmeid töökohtade kohta alates 1989. aastast. Valimis olid tööturul osalenud 794 indiviidi, kelle hulka kuuluvad aastatel 1989-2006 palgatööd vähemalt ühe aasta teinud isikud ja ka respondendid, kes vähemalt ühel aastal neist tegeles ettevõtlusega.

Lähtudes uurimuse eesmärgist ei jää lõplikuks analüüsialuseks valimiks kõik tööturul osalenud iniviidid. Kui tööturul täielikult mitteaktiivsed iniviidid välja jätta (206 vastajat), jääb alles 794 indiviidi. Edasi koostan eraldi valimid siirde mõlema perioodi jaoks. Siirde

esimese etapi analüüsis jäävad tööturul osalenutest välja inividid, kes olid küsitluse hetkel nooremad kui 33 aastat (siirdeaja alguses alla 15. eluaasta, siirdeaja esimese etapi lõpuks alla 24 aasta), sest nemad olid enamuse siirde esimese etapi aastatest liiga noored tööturul osalemiseks. Kuna need inividid osalesid siirde teisel perioodil juba tööturul, siis kaasanad siirde teise etapi analüüsi. Samuti jäävad vanemate kui 33-aastaste inividide seast siirde esimese etapi analüüsis välja inividid, kes ei olnud siirde esimesel etapil tööturul aktiivsed või olid tööturul alla poole siirde esimese perioodi aastatest siirde esimesel etapil (tööturul 4 või vähem aastat ajavahemikul 1989-1997). Siirde teise etapi analüüsist jäävad nooremas vanusegrupis välja inividid, kes osalesid tööturul siirde teisel etapil 4 või vähemal aastal.

Vanemas vanusegrupis jäävad täielikult analüüsist välja tervel perioodil tööturul mitteaktiivsed inividid. Lisaks jäävad siirde esimesel perioodil analüüsist välja inividid, kes töötasid siirde esimesel etapil vähem kui pooltel aastatel (4 või vähem). Siirde teisel perioodil jäävad analüüsist välja kõik inividid, kes töötasid teisel perioodil 4 aastal või vähem.

Siirde esimese perioodi analüüsi kuuluvad 499 inividi, teise perioodi analüüsi 508 inividi. Siirdeperioodi analüüsialust valimit iseloomustab üldiselt vanemate kui 45-aastaste ülekaal, naiste suurem osakaal võrreldes meestega ning kutseharidusega inividide ülekaal. Täpsem analüüsialuse valimi jaotus siirdeperioodil tervikuna ja mõlemal siirdeperioodil on esitatud Lisas 1.

2.2. Analüüsimeetod

Sõnastatud hüpoteeside kinnitamiseks kasutan kõigepealt üldisema ülevaate saamiseks kirjeldavat statistikat ja protsentjaotusi. Mobiilsusmäärade ehk tööturul stabiilsete, alanevalt ja ülenevalt mobiilsete inividide osakaalude võrdlemiseks koostan risttabelid. Lisaks võrdlen mobiilsusmäärasid vanusegrupi ja soo järgi.

Järgnevalt koostan multinominaalse logistilise regressiooni mudelid üleneva ja alaneva mobiilsuse prognoosimiseks siirde mõlemal etapil. Regressiooni mudelites on sõltuvaks tunnuseks mobiilsuse kogemine, sõltumatuteks tunnusteks on sugu, vanusegrupp, haridustase ning algamet siirdeperioodi või siirde teise etapi alguses. Algametina käsitlen käesolevas töös

esimese etapi analüüsis ametit siirdeperioodi alguses aastal 1989 või esimest ametit enne 1997. aastat. Siirde teise etapi analüüsis on algameti all silmas peetud indiviidi ametit aastal 1998 või esimest ametit siirde teisel etapil enne aastat 2006.

Lisaks üleneva ja alaneva mobiilsuse prognoosimisele siirdeperioodi mõlemal etapil, koostan multinominaalse logistilise regressiooni mudelid lõpp-positsiooni prognoosimiseks vanusegruppi, soo, haridustaseme ja algameti kaudu siirde mõlema perioodil, kus sõltuvaks tunnuseks on vastavalt amet 1997. aastal ja 2006. aastal.

2.3. Tunnused

Vanusegruppide vaheliste erinevuste leidmiseks jagan indiviidid vanuse järgi kahte gruppi, milleks on 33-45 ning 46 eluaastat ja vanemad. Vanusegruppide määramisel võtsin aluseks Helemäe (2011:100-104) uurimuse, milles selgus alla 25-aastaste suurem edukus võrreldes vanemate kohortidega siirde esimesel etapil ning vanemate vanusegruppide sarnasus mobiilsustrendides. Vanusegruppide võrdlemiseks koostan andmestikku uue tunnuse, mis jagab indiviidid vastavalt vanusele kahte rühma. Analüüsi käigus loen siirde esimeseks etapiks aastaid 1989-1997 ning teiseks etapiks aastaid 1998-2006.

Kõik ametipositsioonid on juba algselt kodeeritud ISCO 88 peakategooriatesse (Ametite klassifikaator 1999). Käesolevas töös on samuti kasutatud peakategooriaid, jättes välja sõjaväelaste kategooria. Kasutatavateks ametirühmade peakategooriateks on:

- 1 – Juhid
- 2 – Tippspetsialistid
- 3 – Tehnikud ja keskastme spetsialistid
- 4 – Ametnikud
- 5 – Teenindus- ja müügitöötajad
- 6 – Põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad
- 7 – Oskustöötajad ja käsitöölised
- 8 – Seadme- ja masinaoperaatorid ja koostajad
- 9 – Lihttöölised

Multinomiinalse logistilise regressiooni jaoks kodeerin antud tunnuse ümber kolme kategooriaga tunnuseks, milles esimene koondab endas juhte ja tippspetsialiste, teine keskastme spetsialiste, ametnikke ja teenindus- ning müügitöötajaid, kolmas aga viimaseid 4 ametigruppi. Ametigruppide koondamine on vajalik indiviidide jaotuse ja indiviidide vähesuse tõttu.

Andmestikus on algselt kõik eelmainitud tunnused kodeeritud aastaarvu ja töökoha järjekorra alusel. Tööturul stabiilsete, alanevalt ja ülenevalt mobiilsete indiviidide arvud erinevatel aastatel tulenevad samadest tunnustest. Analüüsiks on andmed koondatud ja kodeeritud uuteks tunnustes, mis näitavad isiku ametirühma aastatel 1989, 1998 ja 2006. Seejärel on moodustatud eraldi tunnused, mis näitavad, kas vastaja on olnud siirde esimesel, teisel perioodil ning siirdeperioodil tervikuna stabiilne, alanevalt mobiilne või ülenevalt mobiilne. Lisaks palgatöötajate ametitele on andmestikus eraldi välja toodud ettevõtlusega tegelemine analüüsialusel ajavahemikul aasta kaupa. Seetõttu tuleb ettevõtjad liita palgatöötajate karjääri andmetega ning need indiviidid liidan juhtide pearühmaga.

Töökarijääri puhul võib esineda mitmeid eripärasid. Esmalt võivad inimesed olla töötanud ühel ja samal aastal mitmel töökohal. Selle probleemi lahendamiseks on isik arvestatud neist töökohtadest kõrgemasse kuuluvaks, sest situatsiooni, kus indiviidil on võimalik töötada enda senisest töökohast kõrgemal positsioonil samaaegselt, võib lugeda ülenevaks mobiilsuseks. Juhtu, kus töötaja teeb oma põhitöö kõrvalt madalama ühiskondliku positsiooniga tööd, ei saa lugeda alanevaks mobiilsuseks, sest indiviidil säilib ka senine kõrgem positsioon. Seega on käesolevas töös mitmel töökohal samaaegselt töötavate isikute ühiskondlikuks positsiooniks arvestatud kõrgema tasemega positsioon. Sama reegli järgi on samaaegselt palgatööl olevad ja ettevõtlusega tegelevad isikud loetud ettevõtjate ja seega juhtide hulka, sest see on kõrgema positsiooniga.

Mõnede indiviidide puhul on võimalik, et töökarijäär ei ole olnud pidev. Näiteks on ühel töökohal töötamise perioodi sees mõni aasta tööturult eemal olemise perioodi. Sel juhul on tegemist ikkagi stabiilsete indiviididega, kuna ta ei ole oma positsiooni selle aja jooksul karjääri abil muutnud. Sellise katkenud töökarijääriga ja samale töökohale asunud indiviidid on analüüsis arvestatud stabiilsetena ning ühel ja samal positsioonil olevatena. Kui isiku töökarijäär katkeb ja ta liigub teisele töökohale, on ta analüüsis arvestatud mõlemal juhul, sh

ueele töökohale asumise puhul. Samamoodi on stabiilsete indiviididena arvestatud inimesi, kes on terve perioodi jooksul mingi aja töötanud ühel töökohal ja ülejäänud aja ei ole tööturul osalenud. Näiteks isik on töötanud siirde esimese perioodi alguses 5 aastat, kuid siis tööturult väljunud: sel juhul kuulub ta stabiilse indiviidina siirde esimese etapi analüüsiarvestuse indiviidide hulka.

Perioodidevahelisel võrdlusel kasutan andmestikust andmeid igal aastal töötatud töökohtade kohta. Mobiilsete respondentidena käsitlen neid, kes olid perioodi lõpuks jõudnud perioodi algusest erinevale positsioonile, arvestamata paari aasta pikkust tööd teisel ametipositsioonil juhul, kui enne perioodi lõppu asuti tagasi endisele positsioonile. Seega on stabiilseteks loetud ka indiviide, kes perioodi keskel töötasid näiteks ettevõtjana mõned aastad, kuid perioodi lõpuks olid tagasi oma endisel positsioonil. Perioodide vahetusel (1997-1998) on töökoht arvestatud nii, et indiviid, kes vahetas töökohta aastal 1997, kuulub mobiilsete indiviidide hulka veel siirde esimesel perioodil. Kes vahetas töökohta 1998. aastal, läheb töökoha vahetus arvesse siirde teisel etapil.

Respondendi haridustase on andmestikust algselt määratud 6-pallilisel hariduse skaala, kus on eristatud järgnevad haridustasemed: hariduseta ehk ühegi omandatud haridustasemeta (k.a algharidus), põhiharidus, keskharidus, kutseharidus, ülikooli või kõrgkooli kraad (bakalaureuse-, magistrikraad) ning kõrgem haridus (doktori kraad ja kõrgem). Käesolevas töös kodeerin hariduseta indiviidid kokku põhiharidusega indiviididega, sest nende arv valimis on nullilähedane. Regressioonanalüüsiks kodeerin haridustaseme 3 kategooriaga tunnuseks, sest 5 kategooria kasutamine regressioonanalüüsis ei toimi indiviidide jaotuse tõttu kategooriatesse. 5 kategooria kasutamisel on indiviidide arv kategooriates liiga erinev, mistõttu ei anna regressioonanalüüs tulemusi. Haridustaseme kolmeks kategooriaks on põhija keskharidusega indiviidid, kutseharidusega indiviidid ning ülikooliharidusega ja kõrgema haridustasemega indiviidid.

3. Tulemused

3.1. Mobiilsusmäärad

Tabelist 1 selgub, et siirde esimesel perioodil oli absoluutne mobiilsuse määr 21%, kusjuures nooremate kui 45 aastat mobiilsete osakaal oli ligi 30%. Noorema vanusegrupi mobiilsete indiviidide mobiilsuse suunas domineeris siirde esimesel perioodil selgelt ülenev mobiilsus, vanemas vanusegrupis esines alanevat ja ülenevat mobiilsust sama palju.

Tabeli 1 alusel võib öelda, et meessoost respondendid olid siirde esimesel etapil veidi mobiilsemad kui naised (absoluutse mobiilsuse määrad vastavalt 23% ja 20%). Naiste alaneva ja üleneva mobiilsuse määrades olulisi erinevusi siirde esimesel perioodil ei olnud, kuigi alanev mobiilsus ületas veidi üleneva mobiilsuse määra. Meeste puhul oli selgelt ülekaalus ülenevalt mobiilselt indiviidid: üleneva ja alaneva mobiilsuse määrade vahe oli 11%.

Tabel 1. Mobiilsusmäärad 1989-1997

	1989-1997									
	≤ 45 a		45+ a		Naised		Mehed		Kokku	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Stabiilsed	71	77	81	317	80	243	77	151	79	394
Mobiilsed	29	32	19	73	20	61	23	44	21	105
Alanevalt mobiilsed	9	10	9	35	11	34	6	11	9	45
Ülenevalt mobiilsed	20	22	10	38	9	27	17	33	12	60
Kokku		109		390		304		195		499

Tabelist 2 selgub, et võrreldes siirde esimese etapiga 1989-1997 oli stabiilsete indiviidide osakaal valimis siirde teisel etapil 1% võrra väiksem. Tabelist 2 selgub ka, et stabiilsus oli tunduvalt suurem just vanemas vanusegrupis, kusjuures stabiilsuse määrade vahe on 7% ning nooremas vanusegrupis oli mobiilsete indiviidide osakaal 23% ja vanemas vanusegrupis 19%. Siirde teisel perioodil ilmnes tendents, et nooremad kui 45-aastased respondendid kogesid intensiivsemat ülenevat mobiilsust kui vanemad vastajad ja vanemad respondendid kogesid rohkem alanevat mobiilsust kui ülenevat mobiilsust ning veidi rohkem kui noorema vanusegrupi esindajad.

Tabeli 2 alusel võib öelda, et naised kogesid siirde teisel perioodil veidi intensiivsemat mobiilsust (4% võrra) kui mehed. Siirde teisel etapil puudusid aga soolised eripärad mobiilsuse suunas: nii naised kui mehed kogesid siirde teisel etapil alanevat mobiilsust rohkem kui ülenevat mobiilsust.

Tabel 2. Mobiilsusmäärad 1998-2006

	1998-2006									
	≤ 45 a		45+ a		Naised		Mehed		Kokku	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Stabiilsed	74	158	81	237	76	226	80	169	78	395
Mobiilsed	26	56	19	57	24	70	20	43	22	113
Alanevalt mobiilsed	11	24	13	38	13	39	11	23	12	62
Ülenevalt mobiilsed	15	32	6	19	10	31	9	20	10	51
Kokku		214		294		296		212		508

3.2. Ametialane jaotus

Tabelis 3 on esitatud tööturul osalenud isikute jaotus ISCO 88 ametigruppidesse aastatel 1989 või esimesel töökohal enne 1997. aastat, 1998. aastal ja 2006. aastal või viimasel töökohal enne aastat 2006. Siirdeajal suurenes juhtide (6% võrra) ja ka lihttöölise osakaal (3% võrra). Teiste ametigruppide proportsioonide muutus oli siireperioodil 1-2% lähedane. Stabiilseteks kihtideks olid tervel siirdeperioodil tippspetsialistide, ametnike ning seadme- ja masinaoperaatorite kihid. Lisaks võib lugeda pigem stabiilseteks ametigrupid, mille osakaal muutus ainult 1%.

Tabel 3. Ametialane jaotus aastatel 1989, 1998 ja 2006

Ametite jaotus 1989, 1998 ja 2006	1989		1998		2006	
	%	N	%	N	%	N
Juhid	10	49	15	73	16	79
Tippspetsialistid	16	81	17	83	16	81
Tehnikud ja keskastme spetsialistid	16	81	14	68	15	76
Ametnikud	5	27	5	26	5	24
Teenindus- ja müügitöötajad	13	65	13	65	11	57
Põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad	4	22	3	15	3	14

Oskustöötajad ja käsitöölised	24	122	21	104	22	110
Seadme- ja masinaoperaatorid ja koostajad	4	21	4	18	4	19
Lihttöölised	6	31	7	35	9	48
	100	499	100	487	100	508

Ametialane jaotus vanusegrupiti ja soo lõikes on esitatud Lisas 3. Vanusegruppide vahelistest erinevustest võib esile tõsta vanemate kui 45-aastaste seas suurema juhtide osakaalu, nooremate kui 45-aastaste seas aga suurema osakaalu teenindus- ja müügitöötajate kihis. Lisas 4 on esitatud ka ametite jaotus respondendi haridustaseme järgi, millest selgub üsna ootuspäraselt, et madalama haridustasemega indiviidide osakaal on madalamatel positsioonidel suurem kui kõrgemates kihtides. Kõrgema haridustasemega indiviidide osakaal on kõrgemates kihtides suurem kui madalamates.

3.3. Väljuv ja sisenev mobiilsus

Mõistmaks paremini liikuvust ametigruppide vahel siirdeperioodi etappidel, esitan järgnevalt väljuvat ja sisenevat mobiilsust illustreerivad risttabelid protsentuaalse jaotusega. Väljuva mobiilsuse tabelites on esitatud mobiilsus teistesse kihtidesse perioodi lõpuks, kusjuures diagonaal tähistab endise positsiooni säilitajate osakaalu perioodi alguse positsioonis. Siseneva mobiilsuse tabelites on esitatud perioodi lõpuks kujunenud ametigruppidesse sisenejate protsentuaalne jaotus ametigruppide lõikes. Siseneva mobiilsuse tabelites tähistavad diagonaalil paiknevad osakaalud perioodi alguse sama kihi esindajate osakaalu siirde lõpuks kujunenud ametigrupis.

3.3.1. Väljuv ja sisenev mobiilsus 1989-1997

Tabeli 4 (lk 36) alusel võib öelda, et siirde esimesel etapil olid kõige stabiilsemateks ametigruppideks 1989. aasta ametnike ja lihttöölise grupid, kus üle 90% 1989. aasta esindajatest säilitasid esimese perioodi lõpuks oma positsiooni. Kõige intensiivsema mobiilsusega olid 1989. aastal juhtide, tehnikute ja keskastme spetsialistide ning põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajate ning seadme- ja masinaoperaatorite kihti kuulunud (stabiilsete indiviidide osakaalud olid vastavalt 76%, 74%, 73% ja 76%).

Tabeli 4 (lk 36) alusel selgub, et juhtide kihist toimus liikuvus siirde esimesel etapil eelkõige tippspetsialistide ja keskastme spetsialistide hulka (vastavalt 8% ja 10% 1989. aasta juhtidest). Endistest tippspetsialistidest 10% leidis uue positsiooni juhtide kihis, kuid liikumine toimus praktiliselt kõikidesse ametigruppidesse, v.a põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajate kihti. Üsna liikuvaks ametigrupiks oli ka teenindus- ja müügitöötajad, kelle seas toimus liikumina ka praktiliselt kõikidesse ametigruppidesse.

Põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajate puhul selgub, et toimus üsna märgatav hüppeline tõus juhtide strati (9%). 10% endistest selle kihi esindajatest liikusid ka keskastme spetsialistide ja ametnike hulka ning suur alanev mobiilsus toimus selle kihi esindajatel oskus- ja käsitöölise hulka (9%). Sarnaselt põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajatele jõudis juhtide positsioonidele aastaks 1997 hüppeliselt 8% oskus- ja käsitöölisest. Ülejäänud 1989. aasta oskus- ja käsitöölise kihi mobiilsed esindajad siirde esimesel perioodil liikusid ühtlaselt praktiliselt kõikidesse ametigruppidesse aastaks 1997. Seadme- ja masinaoperaatorite hulgast siirduti siirde esimesel etapil ühtlaselt juhtide, keskastme spetsialistide, teenindus- ja müügitöötajate ning rohkem oskus- ja käsitöölise kihti. Lihttöölise grupi mobiilsed esindajad liikusid nii juhtide, teenindus- ja müügitöötajate, oskus- ja käsitöölise kui ka seadme- ja masinaoperaatorite hulka, kusjuures enim just oskus- ja käsitöölise ametigruppi.

Tabelis 5 (lk 37) on esitatud siseneva mobiilsuse määrad 1997. aasta ametigruppidesse. Selgub, et juhtide kihti sisenejatest moodustasid suure osa tippspetsialistid (11%), tehnikud ja keskastme spetsialistid (9%) ning oskus- ja käsitöölised (14%). Need, kes olid juhid juba 1989. aastal või oma esimesel töökohal enne aastat 1997, moodustasid 1997. aastal juhtide kihi esindajatest vaid 53%, mis oli võrreldes teiste kihtide 1989. aasta sama positsiooni esindajate osakaaluga 1997. aasta kihtides väikseim. suuremate osakaaludega 1997. aasta kihtides moodustasid põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad ning oskus- ja käsitöölised, kellest 89% moodustasid samas kihis juba 1989. aastal olnud indiviidid.

3.3.2. Väljuv ja sisenev mobiilsus 1998-2006

Siirde teise perioodi väljuva ja siseneva mobiilsuse määrad on esitatud tabelites 6 ja 7 (lk 38-39). Tabelist 6 selgub, et kõige stabiilsemad olid siirde teisel etapil tippspetsialistide ametigrupp, kellest 88% säilitasid 2006. aastaks oma positsiooni. Kõige suuremat väljuvat mobiilsust kogesid pärast aastat 1997 ametnikud, nende järel teenindus- ja müügitöötajad, juhid ning põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad.

Siirde teisel etapil toimus endiste juhtide liikuvus kõikidesse ametigruppidesse, rohkem aga tippspetsialistide, keskastme spetsialistide ning oskus- ja käsitöölise positsioonidele. Ajavahemikul 1998-2006 liikusid tippspetsialistid põhiliselt juhtide, keskastme spetsialistide ja ametnike ametigruppidesse, moodustades 5% 2006. aasta juhtidest ning 5% ametnikest (tabel 7). Keskastme spetsialistidest 7% liikusid juhtide ning 6% oskus- ja käsitöölise hulka. Ametnike seast liikusid 15% respondentidest siirde teisel perioodil keskastme spetsialistide positsioonidele, 8% aga juhtide hulka ja 8% teenindus- ja müügitöötajate kihti. Siirde teisel perioodil liikusid teenindus- ja müügitöötajad enim oskus- ja käsitöölise kihti, vähem intensiivselt juhtide ja lihttöölise positsioonidele. Oskus- ja käsitöölise kihi esindajad liikusid siirde teisel perioodil enim aga lihttöölise kihti (9%) ning seadme- ja masinaoperaatoritest 11% liikusid keskastme spetsialistide hulka. Lihttöölise kihi puhul võib esile tõsta üleneva mobiilsuse oskus- ja käsitöölise ning teenindus- ja müügitöötajate positsioonidele.

Tabelis 7 (lk 39) alusel võib öelda, et kõige suurema proportsiooni moodustavad 2006. aasta ametigruppides endised tippspetsialistide (91%) ja põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad (85%). Siirde esimesel etapil ei olnud endiste tippspetsialistide osakaal 1997. aasta samas kihis nii suur kui teisel etapil (esimesel perioodil oli siseneva mobiilsuse määr 87%). Kõige väiksema osa moodustasid oma positsiooni säilitajad siirde teisel perioodil aga juhtide ja lihttöölise kihis olnud respondendid (vastavalt 72% ja 61%). Eriliselt suure osakaalu moodustavad aga 1998. aasta oskus- ja käsitöölised 2006. aasta lihttöölise kihis (20%). Seadme- ja masinaoperaatorite kihti iseloomustas aga 2006. aastal üllatavalt suur juhtide osakaal (11%).

3.3.3. Siirde kahe etapi võrdlus

Siirde mõlemad etapil oli endiste juhtide stabiilsus uue positsiooni säilitamises üks madalamatest kõikide ametgruppide seas: siirde esimesel perioodil jäid oma positsioonile 76%, teisel 77% juhtidest. Siirde esimesel perioodil moodustasid endised juhid aga tunduvalt väiksema osakaalu 1997. aasta juhtide seas võrreldes 1998. aasta juhtide proportsiooniga 2006. aasta juhtide seas. Mõlemal perioodil toimus juhtide liikumine lähedastesse kihtidesse, s.o tippspetsialistide ja keskastme spetsialistide ametigruppidesse, kuid teisel perioodil oli liikuvus ka madalamatesse kihtidesse intensiivsem kui aastatel 1989-1997.

Ka tippspetsialistide seas toimus siirde mõlemal etapil liikuvus pigem lähedastesse ametigruppidesse. Siseneva mobiilsuse tabelite 5 ja 7 järgi võib öelda, et endised tippspetsialistid moodustasid teise perioodi lõpus suurema osakaalu uues tippspetsialistide grupis võrreldes siirde esimese perioodiga.

Tehnikute ja keskastme spetsialistide ametigrupp oli üsna mobiilne mõlemal perioodil, kusjuures liikumine toimus praktiliselt kõikidesse ametigruppidesse siirde mõlemal perioodil. Ametnike grupi esindajate mobiilsusmustrid olid aga siirde kahel etapil üsna erinevad. Siirde esimesel etapil on ametnikud kõige stabiilsem grupp oma positsiooni säilitamises: 89% 1989. aasta ametnikest olid samal positsioonil ka 1997. aastal. Siirde teisel etapil toimus aga liikumine nii kõrgematele kui ka madalamatele positsioonidele, enim keskastme spetsialistide hulka (15%) ning 8% liikusid juhtide hulka. Samas moodustasid 1998. aastal ametnike grupi esindajad 80% 2006. aasta ametnikest, mis oli esimese perioodiga võrreldes 9% suurem. Teenindus- ja müügitöötajate kihi puhul tõstaksin esile nende suurenenud mobiilsuse siirde teisel perioodil (stabiilsus vähenes 11% võrra).

Põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduseoskustöötajate kihi puhul võib esile tõsta, et siirde mõlemal etapil oli oma positsiooni säilitajate osakaal selles kihis üks madalamatest võrreldes teiste kihtidega. Siirde esimesel etapil koges märkimisväärne osa põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustööstest aga ülenevat mobiilsust juhtide strati (9%), aga ka keskastme spetsialistide ja ametnike positsioonidele (5% ja 5%). Siirde teisel etapil oli 14% selle kihi esindajatest ülenevalt mobiilsed ning 14% alanevalt mobiilsed, mis

tähendab, et siirde teisel perioodil kogesid põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad esimese perioodiga võrreldes rohkem alanevat mobiilsust.

Oskus- ja käsitöölise stabiilsus oli siirde kahel perioodil sama. Siirde esimese etapi lõpus moodustasid endised oskus- ja käsitöölised aga tunduvalt suurema osakaalu etapi lõpus moodustunud ametigrupis kui siirde teisel etapi: siirde esimese etapi lõpus oli endiste oskus- ja käsitöölise osakaal 89%, teise etapi lõpus aga vaid 78%, kusjuures sisenemine toimus antud ametigruppi kõikidelt teistel positsioonidelt.

Seadme- ja masinaoperaatorite kihi esindajad kogesid siirde esimesel etapil veidi vähem mobiilsust (vastavalt 24% ja 22%). Lihttöölise kihi puhul võib öelda, et siirde esimesel etapil kogeti veidi enam stabiilsust kui siirde teisel etapil (vastavalt 84% ja 77%). Mõlemal perioodil moodustasid suurima osakaalus perioodi lõpu lihttöölised just oskus- ja käsitöölised (esimese perioodil 14%, teisel 20%).

Tabel 4. Väljuv mobiilsus aastatel 1989-1998

Väljuv mobiilsus 1989-1997		Amet 1997 %										
Amet 1989 või esimene töökoht enne 1997		Juhid	Tippspetsialistid	Tehnikud ja keskastme spetsialistid	Ametnikud	Teenindus- ja müügitöötajad	Põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad	Oskustöötajad ja käsitöölised	Seadme- ja masinaoperaatorid ja koostajad	Lihttöölised	Kokku %	N
Juhid	76	8	10	0	4	0	2	0	0	100	49	
Tippspetsialistid	10	80	4	2	1	0	0	1	1	100	81	
Tehnikud ja keskastme spetsialistid	7	5	74	4	5	0	1	1	2	100	81	
Ametnikud	4	0	4	89	0	0	0	0	4	100	27	
Teenindus- ja müügitöötajad	6	0	0	3	80	0	6	2	3	100	65	
Põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad	9	0	5	5	0	73	9	0	0	100	22	
Oskustöötajad ja käsitöölised	8	2	2	2	2	2	79	0	4	100	122	
Seadme- ja masinaoperaatorid ja koostajad	5	0	5	0	5	0	10	76	0	100	21	
Lihttöölised	3	0	0	0	3	0	6	3	84	100	31	
Kokku %	14	15	15	7	13	4	22	4	7	100		
N	70	75	73	34	64	18	108	20	37		499	

Tabel 5. Sisenev mobiilsus aastatel 1989-1998

Sisenev mobiilsus 1989-1997		Amet 1997 %									
Amet 1989 või esimene töökoht enne 1997	Juhid	Tippspetsialistid	Tehnikud ja keskastme spetsialistid	Ametnikud	Teenindus- ja müügitöötajad	Põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad	Oskustöötajad ja käsitöölised	Seadme- ja masinaoperaatorid ja koostajad	Lihttöölised	Kokku %	N
Juhid	53	5	7	0	3	0	1	0	0	10	49
Tippspetsialistid	11	87	4	6	2	0	0	5	3	16	81
Tehnikud ja keskastme spetsialistid	9	5	82	9	6	0	1	5	5	16	81
Ametnikud	1	0	1	71	0	0	0	0	3	5	27
Teenindus- ja müügitöötajad	6	0	0	6	81	0	4	5	5	13	65
Põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad	3	0	1	3	0	89	2	0	0	4	22
Oskustöötajad ja käsitöölised	14	3	3	6	5	11	89	0	14	24	122
Seadme- ja masinaoperaatorid ja koostajad	1	0	1	0	2	0	2	80	0	4	21
Lihttöölised	1	0	0	0	2	0	2	5	70	6	31
Kokku %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
N	70	75	73	34	64	18	108	20	37		499

Tabel 6. Väljuv mobiilsus aastatel 1998-2006

Väljuv mobiilsus 1998-2006		Amet 2006 %										
Amet 1998		Juhid	Tippspetsialistid	Tehnikud ja keskastme spetsialistid	Ametnikud	Teenindus- ja müügitöötajad	Põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad	Oskustöötajad ja käsitöölised	Seadme- ja masinaoperaatorid ja koostajad	Lihttöölised	Kokku %	N
Juhid	77	5	5	0	1	1	5	3	1	100	73	
Tippspetsialistid	5	88	4	1	0	0	1	0	1	100	83	
Tehnikud ja keskastme spetsialistid	7	1	79	3	1	1	6	0	0	100	68	
Ametnikud	8	0	15	62	8	0	4	4	0	100	26	
Teenindus- ja müügitöötajad	8	0	3	0	69	0	12	2	6	100	65	
Põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad	7	0	7	0	0	73	7	0	7	100	15	
Oskustöötajad ja käsitöölised	5	1	3	0	3	0	79	1	9	100	104	
Seadme- ja masinaoperaatorid ja koostajad	0	0	11	0	0	0	6	78	6	100	18	
Lihttöölised	0	3	3	3	6	0	9	0	77	100	35	
Kokku %	16	16	15	4	11	3	22	4	9	100		
N	78	80	74	20	54	13	105	19	44		487	

Tabel 7. Sisenev mobiilsus aastatel 1998-2006

Sisenev mobiilsus 1998-2006		Amet 2006 %									
Amet 1998	Juhid	Tippspetsialistid	Tehnikud ja keskastme spetsialistid	Ametnikud	Teenindus- ja müügitöötajad	Põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad	Oskustöötajad ja käsitöölised	Seadme- ja masinaoperaatorid ja koostajad	Lihttöölised	Kokku %	N
Juhid	72	5	5	0	2	8	4	11	2	15	73
Tippspetsialistid	5	91	4	5	0	0	1	0	2	17	83
Tehnikud ja keskastme spetsialistid	6	1	73	10	2	8	4	0	0	14	68
Ametnikud	3	0	5	80	4	0	1	5	0	5	26
Teenindus- ja müügitöötajad	6	0	3	0	83	0	8	5	9	13	65
Põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad	1	0	1	0	0	85	1	0	2	3	15
Oskustöötajad ja käsitöölised	6	1	4	0	6	0	78	5	20	21	104
Seadme- ja masinaoperaatorid ja koostajad	0	0	3	0	0	0	1	74	2	4	18
Lihttöölised	0	1	1	5	4	0	3	0	61	7	35
Kokku %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
N	78	80	74	20	54	13	105	19	44		487

3.4. Multinominaalne logistiline regressioon

3.4.1. Vanuse, soo, haridustaseme ja algpositsiooni mõju mobiilsusele

Mõistmaks paremini mobiilsuse sõltuvust vanusest, soost, haridustasemest ja ametigrupist, koostan järgnevalt kaks multinominaalse logistilise regressiooni mudelit prognoosimaks alanevat ja ülenevat mobiilsust.

Siirde esimene etapp aastatel 1989-1997

Esimese mudelina esitan multinominaalse logistilise regressiooni mudeli siirdeperioodi esimese etapi kohta. Sõltuvaks tunnuseks on üleneva ja alaneva mobiilsuse kogemine, prognoosivateks tunnusteks on vanusegrupp, sugu, haridustase ning algamet. Mudeli kokkuvõte on esitatud tabelis 8.

Tabeli 8 alusel võib öelda, et siirde esimesel perioodil oli nooremate kui 45-aastaste suhteline tõenäosus ülenevaks mobiilsuseks umbes 2 korda suurem kui vanema vanusegrupi esindajatel. Ka soolisi erinevusi võib lugeda statistiliselt küllaltki olulisteks: mehed kogesid ülenevat mobiilsust umbes 1,5 korda enam kui naised siirde esimesel perioodil. Alaneva mobiilsuse prognoosijatena vanusegrupp ja sugu statistiliselt oluliseks ei osutunud.

Kõrgema haridusega invidiididel oli 3 korda suurem suhteline tõenäosus siirde esimesel perioodil kogeda ülenevat mobiilsust kui põhi- ja keskharidusega invidiididel ning 1,5 korda suurem tõenäosus kogeda ülenevat mobiilsust võrreldes kutseharidusega invidiididega. Alanevat mobiilsust kogesid suurema suhtelise tõenäosusega just esimesed kaks haridusgruppi (põhi- ja keskharidusega ning kutseharidusega invidiidid). Mõlema grupi puhul oli suhteline tõenäosus kogeda alanevat mobiilsust umbes 2,5 korda tõenäolisem kui kõrgema haridusega invidiidide puhul.

Algamet osutus samuti statistiliselt oluliseks ülenevat ja alanevat mobiilsust prognoosivaks teguriks. Üleneva mobiilsuse kogemise suhteline tõenäosus kasvab positsioonidel alla liikudes. Tippspetsialistidel oli umbes 4 korda väiksem tõenäosus ja madalamatel valgekraedel umbes 2 korda väiksem suhteline tõenäosus kogeda ülenevat mobiilsust kui oskus- ja lihttöölistel. Alanevat mobiilsust kogesid aga enim just juhid ja tippspetsialistid (3,5

korda enam kui oskus- ja lihttöölised), seejärel madalamad valgekraed (2 korda enam kui oskus- ja lihttöölised).

Tabel 8. Vanuse, soo, hariduse ja algpositsiooni mõju mobiilsusele: 1989-1997

1989-1997				
	Tunnus	Ülenevalt mobiilne		Alanevalt mobiilne
	B			B
<i>Vanus</i>				
45 a ja nooremad	0,73	*		0,36
Vanemad kui 45 a (taust)	0			0
<i>Sugu</i>				
Naine	-0,49	†		0,48
Mees (taust)	0			0
<i>Haridustase</i>				
Põhi- ja keskharidus	-1,12	*		1,02 *
Kutseharidus	-0,61			0,87 *
Ülikooli kraad ja kõrgem haridus (taust)	0			0
<i>Algamet (Amet 1989 või esimene amet enne 1997)</i>				
Juhid ja tippspetsialistid	-1,47	**		1,92 ***
Keskastme spetsialistid, ametnikud ning teenindus- ja müügitöötajad	-0,69	*		1,16 *
Oskus- ja lihttöölised (taust)	0			0
Vabaliige	-0,72	†		-4,38 ***
Nagelkerke R ²	0,13			
N	499			
Märkused: †p<0,1; *p<0,5; **p<0,01; ***p<0,001				
Sõltuva tunnuse taustakategooria: stabiilne.				

Siirde teine etapp aastatel 1998-2006

Järgnevalt esitan sarnase regressiooni mudeli ka siirde teise etapi kohta. Tabelist 9 selgub, et statistiliselt olulisteks mobiilsust prognoosivateks tunnusteks on vanusegrupp ja algamet ehk amet 1998. aastal või esimene amet teisel siirdeperioodil. Vanusegruppide erinevus seisneb selles, et ka teisel siirde etapil oli nooremal vanusegrupil suurem suhteline tõenäosus kogeda ülenevat mobiilsust võrreldes vanema vanusegrupiga (umbes 2 korda suurem).

Algameti prognoosiv mõju avaldub samuti ainult üleneva mobiilsuse puhul. Juhtide ja tippspetsialistide suhteline tõenäosus kogeda ülenevat mobiilsust oli 6 korda väiksem kui oskus- ja lihttöölistel.

Tabel 9. Vanuse, soo, hariduse ja algpositsiooni mõju mobiilsusele: 1998-2006

1998-2006				
Tunnus	Ülenevalt mobiilne		Alanevalt mobiilne	
	B		B	
<i>Vanus</i>				
45 a ja nooremad	0,68	*	-0,20	
Vanemad kui 45 a (taust)	0		0	
<i>Sugu</i>				
Naine	0,14		0,26	
Mees (taust)	0		0	
<i>Haridustase</i>				
Põhi- ja keskharidus	-0,26		-0,02	
Kutseharidus	-0,15		0,29	
Ülikooli kraad ja kõrgem haridus (taust)	0		0	
<i>Algamet (Amet 1998 või esimene amet enne 2006)</i>				
Juhid ja tippspetsialistid	-1,85	**	a	
Keskastme spetsialistid, ametnikud ning teenindus- ja müügitöötajad	-0,41		a	
Oskus- ja lihttöölised (taust)	0		0	
Vabaliige	-1,44	*	-19,02	***
Nagelkerke R ²	0,10			
N	508			
Märkused: †p<0,1; *p<0,5; **p<0,01;***p<0,001				
Sõltuva tunnuse taustakategooria: stabiilne				
^a Taustkategoorias liiga vähe indiviide				

3.4.2. Vanuse, soo, haridustaseme ja algpositsiooni mõju lõpp-positsioonile

Järgnevalt esitan multinominaalse logistilise regressiooni mudelid prognoosimaks indiviidi lõppametit. Koostan kaks eraldi mudelit siirde kahe perioodi kohta. Esmalt kasutan sõltuva tunnusest esimeses mudelis amete aastal 1997 või viimast ametit enne 1997. aastat, sõltumatute tunnustena vanust, sugu, haridustaset ja algametit.

Siirde esimene etapp 1989-1997

Tabeli 10 alusel võib öelda, et siirde esimese etapil on põhi- ja keskharidusega ning kutseharidusega invidiididel väiksem tõenäosus kuuluda perioodi lõpus juhtide ja tippspetsialistide strati võrreldes kõrgema haridusega invidiididega.

Suhteline tõenäosus olla juht või tippspetsialist aastal 1997 on ootuspäraselt suurim samas grupis 1989. aastal olnutel, järgnevalt madalamatel valgekraedel ja seejärel oskus- ja käsitöölistel. Madalamate valgekraede hulka kuulumine aastal 1997 oli tõenäolisem sama positsiooni esindajatel aastal 1989, seejärel juhtidel võrreldes oskus- ja lihttöölisega.

Tabel 10. Vanuse, soo, haridustaseme ja algameti mõju lõpp-positsioonile: 1989-1997

	1989-1997		Amet 1997	
Tunnus	Juhid ja tippspetsialistid		Madalamad valgekraed	
	B		B	
<i>Vanus</i>				
45 a ja nooremad	-0,13		-0,14	
Vanemad kui 45 a (taust)	0		0	
<i>Sugu</i>				
Naine	-0,65		0,56	
Mees (taust)	0		0	
<i>Haridustase</i>				
Põhi- ja keskharidus	-2,10	**	-1,16	†
Kutseharidus	-1,31	*	-0,79	
Ülikooli kraad ja kõrgem haridus (taust)	0		0	
<i>Algamet (Amet 1989 või esimene amet enne 1997)</i>				
Juhid ja tippspetsialistid	5,13	***	3,45	***
Keskastme spetsialistid, ametnikud ning teenindus- ja müügitöötajad	2,26	***	4,63	***
Oskus- ja lihttöölised (taust)	0		0	
Vabaliige	-0,40		-1,84	**
Nagelkerke R ²	0,77			
N	430			
Märkused: †p<0,1; *p<0,5; **p<0,01;***p<0,001				
Sõltuva tunnuse taustakategooria: oskus- ja lihttöölised				
Madalamad valgekraed: keskastme spetsialistid, ametnikud, teenidus- ja müügitöötajad				

Siirde teine etapp 1998-2006

Tabelis 11 on esitatud regressiooni mudel lõpp-positsiooni prognoosimiseks vanuse, soo, haridustaseme ja algpositsiooni kaudu siirde teisel perioodil. Selgub, et siirde teisel perioodil on madalamate valgekraede hulka kuulumist prognoosivateks teguriteks ka vanusegrupp ja sugu, kusjuures suurema suhtelise tõenäosusega kuulusid sellesse kihti 2006. aastal vanemad kui 45-aastased respondendid ja meessoos esindajad. Haridustase siirde teisel perioodil lõpp-positsiooni ei prognoositud.

Nii nagu siirde esimesel perioodil, nii oli algamet ka siirde teisel perioodil prognoosivaks teguriks juhtide ja tippspetsialistide hulka kuulumisel, kusjuures endiste juhtide suhteline tõenäosus kuuluda juhtide ja tippspetsialistide hulka oli kordi suurem kui oskus- ja lihttöölistel ning see tõenäosus oli suurem kui esimesel perioodil. Sama tendents ilmnis ka madalamate valgekraede grupi puhul, kus suhteline tõenäosus oli endistel sama grupi esindajatel kordi suurem kui oskus- ja lihttöölistel, kuid suhteline tõenäosus oli kaks korda väiksem kui esimesel perioodil.

Tabel 11. Vanuse, soo, haridustaseme ja algameti mõju lõpp-positsioonile: 1998-2006

1998-2006		Amet 2006		
Tunnus	Juhid ja tippspetsialistid B	Madalamad valgekraed B		
<i>Vanus</i>				
45 a ja nooremad	0,28	0,73		†
Vanemad kui 45 a (taust)	0	0		
<i>Sugu</i>				
Naine	-0,81	-0,93		*
Mees (taust)	0	0		
<i>Haridustase</i>				
Põhi- ja keskharidus	-0,72	0,15		
Kutseharidus	-0,7	-0,12		
Ülikooli kraad ja kõrgem haridus (taust)	0	0		
<i>Algamet (Amet 1998 või esimene amet enne 2006)</i>				
Juhid ja tippspetsialistid	6,24	***	3	***

Keskastme spetsialistid, ametnikud ning teenindus- ja müügitöötajad	3,85	**	4,08	***
Oskus- ja lihttöölised (taust)	0		0	
Vabaliige	-2,36	*	-1,07	
Nagelkerke R ²	0,61			
N	508			
Märkused: †p<0,1; *p<0,5; **p<0,01;***p<0,001				
Sõltuva tunnuse taustakategooria: oskus- ja lihttöölised				
Madalamad valgekraed: keskastme spetsialistid, ametnikud, teenidus- ja müügitöötajad				

4. Arutelu

4.1. Mobiilsusmäärad

Käesoleva töö aluseks olevatest andmetest selgub, et absoluutne mobiilsuse määr oli siirde esimesel etapil 21% (tabel 1) ja teisel etapil 22% (tabel 2). 1% erinevus on aga praktiliselt olematu ning arvestades ka indiviidide arvu, ei ole see erinevus märkimisväärne. *Hüpoteesina 1* oli sõnastatud, et siirde esimesel perioodil oli absoluutse mobiilsuse määr kõrgem kui siirde teisel perioodil. Antud hüpoteesi võib aga kummutada. Kuna perioodide absoluutse mobiilsuse määrad olid praktiliselt võrdsed, siis võib öelda, et aastatel 1998-2006 Eestis üleminekuperioodi teisel etapil mobiilsus ühiskonnas ei vähenenud, vaid jäi samaks või isegi suurenes.

Titma, Roots ja Soidla (2010:342) leidsid ühe kohordi (1983. aastal keskkooli lõpetajad) andmete põhjal, et mobiilsus teisel etapil hoopis suurenes, samale tulemuse jõudis ka Roots (2006:59) oma uurimuses. Samale tulemusele jõudsin vanusegruppide mobiilsustrende analüüsid. Siirde esimesel perioodil oli alla 45- aastaste respondentide seas mobiilsete indiviidide osakaal 3% võrra suurem kui teisel perioodil. Seega võib öelda, et nooremate kui 45-aastaste seas suurenes veidi siirde teisel etapil absoluutne mobiilsuse määr. Vajakas (2011:41) on aga leidnud, et 1966. aasta koolilõpetajate kohordi seas sotsiaalne mobiilsus siirde teisel etapil vähenes. 1966. aastal sündinud kohordi esindajad kuulusid käesolevas töös vanemasse vanusegruppi ehk vanemate kui 45 aastat hulka ning selgus, et vanemas vanusegrupis siirde kahel perioodil erinevusi ei olnud ehk mobiilsuse määr jäi teisel perioodil samaks, kuid ka Vajakase (2011:41) järgi ei olnud mobiilsusmäärade vahe märkimisväärne.

Lähtudes eelnevast võib öelda, et siirdeperioodi mobiilsustrendid kujunesid sõltuvalt indiviidi vanusest erinevateks, mistõttu jõudsid ka noorema kohordi mobiilsuse analüüsijate Titma, Rootsi ja Soidla (2010), Rootsi (2006) ning vanema kohordi mobiilsustrende analüüsinud Vajakase (2011) tulemused erinevateks. Noorem vanusegrupp koges siirde teisel perioodil intensiivsemat mobiilsust kui esimesel perioodil ja vanema vanusegrupi absoluutne mobiilsuse määr jäi samaks. Siirdeperioodil tervikuna üle kõikide indiviidide jäi mobiilsete indiviidide osakaal samaks.

4.2 Vanus

Multinomiinalse logistilise regressiooni tabelitest 8 ja 9 selgub, et vanus oli selgelt ülenevat mobiilsust prognoosivaks teguriks siirdeperioodi kahel etapil ja nooremal vanusegrupil olid tunduvalt paremad võimalused kui vanema vanusegrupi esindajatel. Tabelist 1 selgub, et nooremate respondentide (45 aastat ja nooremad) seas kogesid ülenevat mobiilsust 20% indiviididest, teisel perioodil (tabel 2) aga 15% nooremast vanusegrupist. Seega võib öelda, et teine sõnastatud hüpotees leidis analüüsi tulemusena kinnitust: nooremate kui 45-aastaste üleneva mobiilsuse määr esimesel perioodil ületas teise perioodi üleneva mobiilsuse määra. Titma ja Roots (2006:514) põhjendavad riikidevahelise võrdluse tulemusena noorte häid võimalusi ülenevaks mobiilsuseks Eestis kiirete reformide ja alt-üles siirdega.

Seega võib kinnitada *hüpoteesi 2*, et nooremate kui 45-aastaste üleneva mobiilsuse määr ületas teise perioodi sama näitajat. Noorematel kui 45-aastastel olid siirdeperioodi alguses ilmselt eelised konkureerimiseks. See vanusegrupp sisenes äsja tööturule, mis andis noortele võimaluse siirduda siirdeperioodi esimesel etapil ka juhtide ja tippspetsialistide hulka. Samas ei saa unustada, et nooremal vanusegrupil oli veel haridustee pooleli, ning seetõttu võib üleneva mobiilsuse määr tõusta siirde esimesel perioodil kõrgema haridustaseme omandamise abil. Hariduse omandamise ajal võivad olla indiviidid kas osalise või ka täiskoormusega töötanud madalamatel positsioonidel ning, omandanud kõrgema haridustaseme, liikunud kõrgematele positsioonidele. Sellisel juhul võib olla määravaks hoopis vanuse efekt, mis väljendub noores eas mobiilsusega ning hilisemas eas pigem stabiilsusega. Kui mõelda, et ka siirde teisel perioodil olid nooremad kui 45-aastased pigem edukad ehk ülenev mobiilsus ületas alanevat mobiilsust ja vanema vanusegrupi esindajate seas ületas siirde esimesel etapil samuti ülenev mobiilsus alanevat, võib öelda, et nooremad indiviidid on siirdeühiskonnas mobiilsemad kui vanemad. Samas võib-olla oleks mõistlikum öelda, et turumajanduslikes ühiskondades on nooremad kui 45-aastased indiviidid mobiilsemad kui vanemad indiviidid, sest tööturule sisenedes toimub konkurentsi tingimustes järk-järguline kõrgeima positsiooni saavutamine, mis oleks sel juhul seotud pigem elukaarega. Käesoleva uurimuse raames ei ole võimalik anda sellele ammendavat kinnitust, kuid kindlasti väärrib antud küsimus edasist uurimist.

Vanemate kui 45-aastaste respondentide mobiilsustrende iseloomustas siirde esimesel perioodil üsna sarnased üleneva ja alaneva mobiilsuse määrad, siirde teisel perioodil ületas alaneva mobiilsuse määr üleneva mobiilsuse määra aga kahekordselt. Samale tulemusele jõudis ka Vajakas (2011:41), kes leidis, et teise perioodi üleneva mobiilsuse määr oli väiksem kui esimesel perioodil ja väiksem kui alanev mobiilsus. Helemäe (2011:102) leidis samuti, et siirde teisel perioodil suurenes vanemate kohortide (siirdeperioodi algul üle 25-aastaste seas) alaneva mobiilsuse määr. Lisaks võib tulemuste põhjal esile tõsta, et vanemate kui 45-aastaste alaneva mobiilsuse määr oli ka kõrgem kui noorema vanusegrupi alanevalt mobiilsete indiviidide osakaal.

Järelikult võib kinnitada sõnastatud *hüpoteesi 3*, et vastajad vanuses üle 45 eluaasta kogesid teisel siirdeperioodil alanevat mobiilsust rohkem kui siirde esimesel perioodil ning rohkem kui alla 45-aastased. Seda võib põhjustada vanema vanusegrupi esindajate madalam konkurentsivõime uutes turumajanduslikes tingimustes, kus noorema vanusegrupi esindajad olid olnud niivõrd edukad. Samuti võib kinnitada ka *neljanda hüpoteesi* paikapidavust, et noorem vanuserühm oli siirde esimesel perioodil edukam kui vanem vanuserühm ehk üleneva ja alaneva mobiilsuse määrade vahe oli selgelt suurem kui vanemas vanusegrupis. Siirde teisel perioodil olid samuti nooremad kui 45-aastased respondendid edukamad kui vanemad vastajad, sest vanema vanusegrupi alaneva mobiilsuse määr ületas üleneva mobiilsuse määra.

Siirde mõlemal perioodil olid nooremad kui 45-aastased respondendid esmalt mobiilsemad kui vanem vanusegrupp ning ülenev mobiilsus ületas siirde mõlemal perioodil alaneva mobiilsuse määra. Analüüsides lähemalt noorema vanusegrupi ülenevat mobiilsust selgub, et siirde esimese perioodi lõpuks kuulus 9% noortemast vanusegrupist juhtide kihti (Lisa 3), mis kinnitab ka *hüpoteesi 5*, et umbes 10% vastanutest alla 45 eluaasta jõudsid siirde esimese perioodi lõpuks juhtide strati. Sarnasele tulemusele jõudsid ka Titma ja Roots (2006:514) oma uurimuses, kes leidsid, et see osakaal oli isegi suurem kui 10%.

4.3 Sugu

Siirde esimese etapi analüüsis selgus, et meeste absoluutne mobiilsuse määr ületas naiste oma 3% võrra (tabel 1). Naissoost respondentide seas ületas alaneva mobiilsuse määr 2% võrra ülenevat mobiilsust, kuid arvestades indiviidide arvu, võib öelda, et see erinevus on pigem

tühine. Meeste puhul ületas ülenev mobiilsus selgelt siirde esimesel etapil alanevat mobiilsust. Ka regressioonimudel (tabel 8) kinnitas soo prognoosivat mõju ülenevale mobiilsusele siirde esimesel etapil. Siirde teisel etapil aastatel 1998-2006 olid naised 4% võrra mobiilsemad kui mehed, kusjuures alaneva ja üleneva mobiilsuse määrade vahe oli nii meeste kui ka naiste puhul 3%: mõlema soo esindajate mobiilsuses domineeris siirde teisel etapil alanev mobiilsus. Regressioonimudeli järgi siirde teisel perioodil soo prognoosiv mõju mobiilsusele puudus.

Eelnevast selgub, et *hüpotees 6* peab käesolevas töös kasutatud andmestiku põhjal paika. Siirde esimesel perioodil olid mehed märkimisväärselt edukamad kui naised. Meeste üleneva mobiilsuse määr ületas naiste üleneva mobiilsuse määra ning alanevat mobiilsust kogesid mehed esimesel etapil vähem kui naised. Samale tulemusele jõudsid ka Titma, Roots ja Soidla (2010:342), kes kinnitasid meeste edukust siirde esimesel etapil. Vajakas (2011:74) leidis vanema kohordi karjääri analüüsil samuti, et meessoos esindajatel läks siirde esimesel etapil selgelt paremini kui naistel.

Üle kõikide indiviidide siirde teisel perioodil soolised erinevused mobiilsusmäärades puudusid. Hüpoteesina 7 oli sõnastatud, et siirde teisel perioodil olid alla 45-aastased naised mobiilsemad kui sama vanusegrupi mehed ning vanemas vanusegrupis soolised erinevused puudusid. Lisas 2 esitatud tabelist selgub, et nooremate kui 45 eluaastat indiviidide seas siirde esimesel perioodil soolised erinevused absoluutse mobiilsuse määrades puudusid, ent meessoost respondendid kogesid suurema osakaaluga ülenevat mobiilsust kui naised, kuigi mõlema soo esindajate üleneva mobiilsuse määr ületas alaneva mobiilsuse määra. Teisel perioodil ületas meeste mobiilsuse määr veidi naiste mobiilsust, kuid võib öelda, et see erinevus on siiski tühine ning siirde teisel perioodil puudusid soolised erinevused mobiilsuse määrades üldse. Järelikult võib seada kahtluse alla Titma, Rootsi ja Soidla (2010:342) tulemuse, et siirde teisel perioodil kogesid naised suuremat mobiilsust kui mehed, sest nende uurimuse aluseks olnud indiviidid kuuluvad käesolevas töös nooremasse vanusegruppi. Autorite saadud tulemus võib olla ühe kohordi seos naiste pereloomekäitumisega. Käesolevas töös kasutatud andmete põhjal võib kummutada osaliselt *hüpoteesi 7*, sest noorema vanusegrupi naised ei kogenud meestest enam mobiilsust siirde teisel etapil. Antud tulemust otseselt naiste pereloomekäitumine mobiilsustrende kindlas suunas ei mõjuta, sest kaasatud

on invidiidid erinevas vanuses, varieerudes 33-45 aastani, mistõttu varieerus ka perekonna loomise aeg uurimistaluste invidiidide seas üle terve siirdeperioodi ning isegi enne siirdeaega.

Vajakas (2011:74) leidis, et 1966. aasta koolilõpetajate kohordi puhul siirde teisel etapil soolised erinevused puudusid. Käesolevas töös kasutatud andmestiku alusel selgus, et vanema vanusegrupi mobiilsusmäärades on olemas soolised erinevused siirde mõlemal etapil. Siirde esimesel etapil olid mehed mobiilsemad, ülekaalus ülenev mobiilsus. Siirde teisel perioodil olid naised aga selgelt mobiilsemad, kusjuures umbes 2/3 mobiilsetest vanema vanusegrupi naistest olid alanevalt mobiilsed. Sama osakaalu moodustasid ka meeste alanevalt mobiilsed invidiidid kõikidest mobiilsetest invidiididest, ent absoluutse mobiilsuse määr oli meestel väiksem kui naistel. Järelikult võib öelda, et siirde teisel perioodil olid olemas vanema vanusegrupi mobiilsuse määrades soolised erinevused ning võib kummutada ka *hüüpoteesi 7* teise osa.

4.4 Haridus

Eestis läbiviidud longituuduuringud „Ühe põlvkonna eluteed“ ja „1966. aasta longituud“ ei kaasa oma valimisse teisi invidiide kui 1983. või 1966. aasta päevase õppe keskkooli abituriente. Käesolevas töös kasutatavate andmete esinduslikkus võimaldab kaasata analüüsi ka madalama haridusega invidiide. Analüüsi alust valimit iseloomustab kutseharidusega invidiidide ülekaal teiste haridusega invidiidide seas (lisa 1), osakaalult järgnevad on keskharidusega ning kõrgharidusega invidiidid. Eelnevad longituuduuringud kaasasid vaid kesk-, kutsekesk-, keskeri- ja kõrgharidusega invidiide. Käesoleva töö kutseharidusega invidiidide hulgas on need, kes asusid kutsekooli pärast põhikooli kui ka need, kes asusid kutset omandama pärast keskkooli.

Analüüsist selgus, et aastatel 1989-1997 oli kõrgharidusega invidiididel selge eelis üleneva mobiilsuse kogemiseks, samas alaneva mobiilsuse kogemine oli tõenäolisem just madalama kui keskharidusega invidiididel (tabel 8). Siirde teisel etapil ei olnud invidiidi haridustasemel mobiilsust prognoosivat mõju (tabel 9). Tabelites 10 ja 11 on esitatud ka haridustaseme mõju lõpp-positsioonile, millest selgub, et siirdeperioodi esimesel etapil oli olemas haridustaseme prognoosiv mõju 1997. aasta positsioonile tööturul ja ühiskonnas, ent teisel etapil statistiline oluline seos haridustasemega puudus. Seega võib öelda, et haridustaseme mõju lõpp-

positsioonile avaldus just siirde esimesel etapil, mil võiks just eeldada vabamat liikumist tööturul olenemata indiviidid haridusest. Ometi tõestas analüüs vastupidist: uuenenud tööturu ja majandusolukorra tingimustes osutus haridustase määravaks konkureerimisel ning uuele positsioonile siirdumisel. Siirde teisel etapil haridustase enam uutele töökohtadele asumisel või töökohtade säilitamisel oluline ei olnud.

4.5 Vanuse-, kohordi- ja perioodiefekt

Vanuse efekti all on peamiselt silmas peetud inimese eluteega kaasnevaid arenguid. Hüpoteesina 8 oli sõnastatud, et siirdeperioodi sotsiaalse mobiilsuse uurimisel avaldub vanuse efekt, mis väljendub eelkõige vanema vanusegrupi tööturult väljumise ja noorema vanusegrupi esindajate tööturule asumise kaudu töötajate asendumises. See tendents avaldus esmalt töö empiiriliseks osaks valimi moodustamisel. Noorem vanusegrupp oli siirde esimesel perioodil selgelt tööturul vähem aktiivsem kui vanem vanusegrupp, mistõttu kuulus valimisse siirde esimesel perioodil umbes 100 noorema vanusegrupi esindajat vähem kui siirde teise perioodi analüüsi. Siirde teisel perioodil hakkasid aga paljud vanema vanusegrupi esindajad tööturult väljuma ning seetõttu vähenes tööturul aktiivsete vanema vanusegrupi esindajate arv ka umbes 100 indiviidi võrra (lisa1). Kuna aga käesoleva töö eesmärgiks ei olnud tööturule liikumise ja tööturult väljumise mustrite uurimine, siis ei oska autor anda täpsemat ülevaadet, millist mõju avaldasid sotsiaalse mobiilsuse mustritele tööturule sisenejad ja tööturult väljujad. Osa mobiilsusest on aga selgelt seotud just indiviidide asendumisega tööturul ning kahtlemata on mobiilsuse mustrites olemas vanuseefekt, kuid käesoleva töö raames ei saa otseselt kinnitada ega ka ümber lükata *hüpoteesi 8*, kuna analüüs ei võimalda anda ülevaadet tööturult väljuvate indiviidide ametipositsioone ning tööturule sisenejate tulevase ametigruppe. Kindlasti oleks seda kasulik hiljem uurida, sest indiviidide asendumine tööturul võib mõjutada siirdeperioodi kõrgeid mobiilsusmäärasid ja üldisi mobiilsusmustreid.

Lisaks tööturule sisenemisele ja tööturult väljumisele võib vanuse efekti all käsitleda erinevaid elutee etappe. Üheks elutee etapiks, mis käesolevas töös on leidnud analüüsiainet ja mida olen juba eespool käsitlenud, on hariduse omandamise ja karjääri alguse aeg. Nooremas vanusegrupis oli siirde esimesel perioodil absoluutse mobiilsuse määr selgelt kõrgem kui vanemas vanusegrupis, samuti ületas üleneva mobiilsuse määr siirde mõlemal etapil alaneva mobiilsuse määra. Vanemas vanusegrupis oli siirde teisel perioodil alaneva mobiilsuse määr

aga kõrgem kui nooremas vanusegrupis. See võib tuleneda noorema vanusegrupi veel lõpetamata haridustega ning töökarjääril tõusmisega siirdeperioodi vältel. Samas oli noorema kohordi eeliseks tööturule sisenemine juba uutes majanduslikes tingimustes, mis andis eelise vanema vanusegrupi esindajate ees, kes pidid kohanema uute tingimustega ning konkureerima uute tööturule sisenejatega. Vanema vanusegrupi suur alaneva mobiilsuse määr siirde teisel perioodil võib aga anda märku tööturult lahkumisele eelnevast perioodist, mil oma vanusest lähtuvalt võivad inividid olla leppinud madalama positsiooniga töökohaga, et tööturul püsida. Samuti võib see anda märku karminenud konkurentsi tingimustes alla jäämisest ning kohanemise ebaedust.

Longituuduuringu „Ühe põlvkonna eluteed“ osalejaid ehk 1983. aasta koolilõpetajaid on nimetatud võitjate põlvkonnaks (Titma ja Roosma 1999:9-10). See on põlvkond, kes asus üles ehitama uut majandussüsteemi, konkureeris tööturule sisenedes endiste ja tulevaste tööturul olijatega ning võitles oma positsiooni pärast ühiskonnas. Käesoleva töö tulemusena võib kahelda selle põlvkonna efektiivsemas maailmapildis võrreldes teiste noorte põlvkondadega. Antud longituuduuringus osalenud põlvkond oli 2006. aastal umbes 40-aastane, kuuludes käesoleva töö vanusegruppide seas nooremasse. Ei ole põhjust seda põlvkonda kuidagi teistest noorema vanusegrupi sünnikohortidest efektiivsemaks pidada, sest ka hilisemad või veidi varasemad tööturule sisenejad asusid töötama sarnaste tingimuste all. Kokkuvõtlikult võiks öelda, et siirdeperioodi võitjateks võib lugeda kõiki nooremaid sünnikohorte, kes sisenesid tööturule siirdeperioodil, sest kõik need kohordid sisenesid tööturule konkurentsi tingimustes, võisteldes oma positsiooni pärast ühiskonnas endiste ja tulevaste tööturul olijatega. Kõik noorema vanusegrupi kohortide maailmapilti ja seeläbi käitumist tööturul võib pidada veidi erinevaks võrreldes vanema vanusegrupi esindajatega.

Helemäe (2011) töös on kohortanalüüsis võrrelnud erinevatel aastatel sündinute sotsiaalse mobiilsuse mustreid. Käesolevas töös kohordiefektina käsitletud kohortide erinevus sellisel analüüsil aga ei avaldu. Et mõista kohordiefekti nii nagu Riley (1987:4), kes nimetab seda tendentsi kohordi erinevuse printsiibiks vananemises, võrdlen siirde esimese perioodi vanema vanusegrupi sotsiaalse mobiilsuse mustreid siirde teise perioodi noorema vanusegrupi mobiilsusmuustritega. Noorema vanusegrupi esindajad olid siirde teise perioodi algul nooremad kui 36 aastat ning vanema vanusegrupi esindajad olid siirde esimese perioodi alguses vanemad kui 30 aastat. Täpsemaks võrdluseks oleks selgelt parem võtta täpselt ühe ja

teise perioodi näiteks 30-35-aastased, kuid see eeldab mahukat lisaanalüüsi, mis käesoleva töö raamidesse ei mahu. Vanusegruppide võrdlus annab ka teatud pildi kohortide erinevusest siirdeperioodil.

Siirde esimesel perioodil oli mobiilsete indiviidide osakaal vanemas vanusegrupis 19%, kellest pooled olid ülenevalt mobiilsed, pooled alanevalt mobiilsed. Siirde teisel perioodil oli mobiilsete indiviidide osakaal nooremas vanusegrupis 26%, 15% olid ülenevalt mobiilsed, 11% alanevalt mobiilsed. Võib öelda, et siin võib olla tegemist n-ö nooremate kohortide edukusega võrreldes vanema vanusegrupiga, kuhu kuulujad olid tööturul juba enne siirdeperioodi algust ning olid seetõttu sunnitud uute tingimustega kohanema. Noored tööturule sisenejad olid selgelt mobiilsemad uutes tingimustes. Võib kinnitada, et tegemist võib olla noorema vanusegrupi eripäraga ja seega kohordiefektiga ning seetõttu võib kinnitada teataval määral *hüpoteesi 9* kehtivust. Nooremasse vanusegruppi ja vanemasse vanusegruppi kuulujate sünnikohorte eristavad erinevad kogemused tööturul osalemises, mis ongi üheks kohordiefekti põhjuseks.

Kui võrrelda vanusegruppide ametigruppidesse kuulumist (lisa 3) selgub, et nooremas vanusegrupis suurenes siirde teisel perioodil juhtide ja keskastme spetsialistide osakaal, vähenes ametnike, teenindustöötajate ja põllumajandustöötajate osakaal ning samaks jäi selgelt tippspetsialistide osakaal. Vanemas vanusegrupis suurenes siirde esimesel etapil juhtide osakaal, vähenes oskustöölise ja põllumajandustöötajate osakaal ning enamvähem stabiilseks jäi teiste seas ka tippspetsialistide osakaal. Ametite struktuuri muutustes on näha teatud sarnasusi. Nimelt juhtide osakaal suurenes mõlema vanusegrupi puhul, mis on selgelt seotud tööturu struktuursete muutustega. Samuti vähenes mõlema grupi puhul põllumajandustöötajate osakaal, mis on samuti seotud struktuursete muutustega majanduses ehk antud juhul põllumajandussektori ahenemisega. Järelikult võib kinnitada ka *hüpoteesi 10*, et siirdeperioodil avaldub selge perioodiefekt mõlema vanusegrupi sarnastes mobiilsusmustrite. Paljud autorid on struktuurseid muutusi pidanudki kõige olulisemateks sotsiaalset mobiilsust kujundavateks teguriteks siirdeperioodil (Aslund 2007:232; Berend 2009:232; Domański 1997:282; Gerber ja Hout 2004:688; Haltiwanger ja Vodopivec 2002:601; Solga 2006: 141; Titma ja Roots 2006:514).

Lisaks selgus tippspetsialistide stabiilne osakaal noorema vanusegrupi puhul siirde teisel perioodil ja vanema vanusegrupi puhul siirde esimesel perioodil, mis võib olla seotud tippspetsialistide spetsiifiliste oskuste ja teadmistega ning vanuse efektiga, et analüüsialuseks vanuseks olid tippspetsialistina töötamiseks vajalikud teadmiseks omandatud ning need võimaldasid asuda antud positsioonile tööturul. Samuti võib juhtide suurenenud osakaal olla seotud vanusega, mis soodustab ülenevat mobiilsust ja ettevõtlikust tööturul, sest näiteks siirde teisel perioodil vanema vanusegrupi puhul juhtide osakaal enam ei suurenenud ning noorema vanusegrupi puhul oli siirde esimesel perioodil juhtide kihti siirdumine märkimisväärne, mis on selgelt seotud noorte tööturule asumise, ettevõtlikkuse ja aktiivsuse ning eelistega konkureerimises.

Riley (1978: 40; 1987:2) rõhutab, et vananemine ja ühiskondlik muutus on üksteisega pidevalt seotud, avaldades vastastikku üksteisele mõju ja ei ole kunagi ühiskonnas lahutatud. Nii on omavahel pidevalt ja sõltuvuslikult seotud nii vananemise kui ka ühiskondlikud muutused. Seega ei saa uurimistulemuste esitamisel üheselt öelda, et sotsiaalse mobiilsuse mustreid kujundasid siirdeperioodil selgelt struktuursed muutused tööturul. Eespool esitatud arutelu võib kokku võtta järgnevalt: siirdeperioodil on eristatavad nii vanuse-, kohordi- kui ka perioodiefekt sotsiaalse mobiilsuse mustrites siirdeperioodil ning ei saa sotsiaalse mobiilsuse mustrites eristada ainult ühiskondlike muutuste mõju, vaid peab arvestama ka indiviidide vananemise ja elutee funktsiooniga siirdeperioodil. Käesoleva töö tulemusel võib öelda, et nimetatud efektid ilmnesid, kuid ei saa anda ammendavaid vastuseid, kuidas vanus või ühiskondlikud muutused mõjutasid täpselt liikumist tööturule, tööturul või tööturult välja, mis võiks jääda tulevaste uurimuste ülesandeks.

Kokkuvõte

Sotsiaalset mobiilsust Eestis aastatel 1989-2006 iseloomustab tendents, et siirde mõlemal perioodil vahetas iga viies indiviid oma ühiskondlikku positsiooni töökohavahetuse kaudu. Liikuvus tööturul oli tegelikult suuremgi, kuid kõigil ei õnnestunud saavutatud positsiooni säilitada ning liiguti kiirelt tagasi endisele positsioonile. Samuti iseloomustab siirdeperioodi aktiivne tööturule sisenemine ja tööturult väljumine, seda nii seoses pensionile asumisega kui ka konkurentsi tingimustes töötuks jäämisega.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli saada ülevaade vanuse mõjust sotsiaalsele mobiilsusele siirdeperioodil Eestis aastatel 1989-2006. Selgub, et siirdeperioodil olid Eestis edukamad selgelt 2006.aasta seisuga nooremad kui 45-aastased inividid võrreldes vanemate inivididega. Noorema vanusegrupi esindajate mobiilsuse suunda siirde mõlemal etapil iseloomustas üleneva mobiilsuse domineerimine ning alla 45-aastastest jõudis üks kümnest inividist siirde esimese etapi lõpuks juhtide kihti. Vanema vanusegrupi mobiilseid esindajaid iseloomustas siirde esimesel etapil üleneva ja alaneva mobiilsuse sama osakaal, siirde teist perioodi aga selge ebaedu alaneva mobiilsuse domineerimise tõttu. Analüüsis selgusid ka soolised erinevused siirdeperioodi mobiilsuses: siirde esimesel etapil olid edukamad selgelt mehed, siirde teisel etapil soolised erinevused puudusid. Lisaks vanuse ja soo mõjule käsitles autor ka haridustaseme mõju mobiilsusele, millest selgus, et hariduse selekteeriv mõju avaldus just siirde esimesel etapil ning teisel etapil oluline seos puudus.

On selge, et ühiskondlikud muutused ei toimu ilma inimesteta ning pikaajalised ühiskondlikud muutused on otseselt seotud ka inimeste vananemise protsessiga ühiskonnas. Käesoleva töö peamise tulemusena selgus, et sotsiaalse mobiilsuse trendides on eristavad erinevad inividide vananemisega seotud arengud lisaks ühiskondlike muudatuste mõjule sotsiaalsele mobiilsusele. Varasemates uuringutes on eelkõige viidatud just ühiskondlikele muutustele kui peamistele sotsiaalse mobiilsuse mustreid kujundavatele teguritele. Käesoleva töö tulemusena selgus, et mobiilsustrendid on selgelt seotud ka vananemise protsessiga, millele seni oluliselt tähelepanu ei olnud pööratud. Kahjuks ei saa autor anda täpset ülevaadet, kuidas iniviidi vanus või kuuluvus teatud sünnikohorti käitumist tööturul ajavahemikul 1989-2006 täpselt mõjutas, kuid see väärrib kindlasti edasist uurimist.

Kasutatud allikad

Ametite klassifikaator. (1999) ISCO-88 alusel ametite klassifikaator (http://metaweb.stat.ee/classificator_version_list.htm?id=3266&siteLanguage=ee 01.04.2013)

Aslund, A. (2007) *How Capitalism was Built. The Transformation of Central and Eastern Europe, Russia and Central Asia.* Cambridge: Cambridge University Press

Berend, I. T. (2009) *From the Soviet Union to the European Union. The Economical and Social Transformation of Central and Eastern Europe since 1973.* Cambridge: Cambridge University Press

Dannefer, D. (2003) Cumulative Advantage/ Disadvantage and the Life Course: Cross-Fertilizing Age and Social Science Theory. *Journal of Gerontology*, 58B, 6, S327-S337

Diewald, M. (2006). Spirals of Success and Failure? The Interplay of Control beliefs and Working Lives in the Transition from Planned to Market Economy. M. Diewald, A. Goedicke & K. U. Mayer (Ed), *After the Fall of the Wall: Life Courses in the transformation of East Germany*, 214–236. Stanford: Stanford University Press

Domański, H. (1995) Social Mobility Barriers in Six East European Countries: Basic Continuity. *Polish Sociological Review* 4, 112, 303-324

Domański, H. (1997) Constant Fluidity with Rise in Total Rates, Social Mobility in Six East-European Nations. *Polish Sociological Review* 3, 119, 267 – 283

Ennuste, Ü. (2003). Reforming Mechanism Implementation Failures and Lessons from Estonian Transition. Ü. Ennuste & L. Wilder (Ed), *Essays in Estonian Transformation Economics*, 247–264. Tallinn: Tallinn Technical University

Gerber, T. P. & Hout, M. (2004). Tightening Up: Declining Class Mobility during Russia's Market Transition. *American Sociological Review* 69, 5, 677 –703

Haltiwanger, J. C. & Vodopivec, M. (2002) Gross worker and job flows in a transition economy: an analysis of Estonia. *Labour Economics* 9, 601–630

Helemäe, J. (2011). Intragenerational mobility under conditions of rapid neoliberalization. E. Saar (Ed), *Towards a Normal Stratification Order. Actual and Perceived Stratification in Post-Socialist Estonia*, 83–109. *Baltische Studien zur Erziehungs- und Sozialwissenschaft*. Frankfurt am Main: Peter Lang Internationaler Verlag der Wissenschaften

Lauristin, M.& Vihalemm, P. (2008). Eesti siirdeaeg tagasivaates: periodiseering ja arengutegurid. *Eesti Vabariik 90. Konverentsi kogumik*, Pärnu 27.-28. august, Lk. 97–101. Haridus- ja Teadusministeerium

Life in Transition Survey. (2010) European Bank of Reconstruction and Development. (<http://www.ebrd.com/pages/research/economics/data/lits.shtml> 25.04.2013)

Mayer, K. U. (2006) *After the Fall of the Wall: Living Through the Post-Socialist Transformation in East Germany*. M. Diewald, A. Goedicke & K. U. Mayer (Ed), *After the Fall of the Wall: Life Courses in the transformation of East Germany*, 1-28. Stanford: Stanford University Press

Riley, M. W. (1978) Aging, Social Change, and the Power of the Ideas. *Daedalus*, 107,4,39-52

Riley, M. W. (1987) On the Significance of Age in Sociology. *American Sociological Review* 52, 1, 1-14

Riley, M.W. (1974) The Perspective of Age Stratification. *The School Review*, 83, 1, 85-91

Roots, A. (2006). Kas siire Eestis on lõppenud? Sotsiaalse mobiilsuse võrdlus perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004. Magistritöö, Tartu Ülikool

Solga, H. (2006). The Rise of Meritocracy? Class mobility in East Germany and After 1989. M. Diewald, A. Goedicke & K. U. Mayer (Ed), *After the Fall of the Wall: Life Courses in the transformation of East Germany*, 140–169. Stanford: Stanford University Press

Sorokin, P. A. (1994) Social and Cultural Mobility. *Social Stratification*. D. B. Grusky (Ed), *Class, Race and Gender in Sociological Perspective*, 245-259. Boulder, Oxford: Westview Press

Titma, M.& Roosma, K. (1999) Põlvkonna sotsiaalne diferentseerumine ja mobiilsus. M. Titma (Toim), Kolmekümneaastaste põlvkonna sotsiaalne portree, 19-49. Tartu – Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus

Titma, M.& Roots, A. (2006). Intragenerational Mobility in Successor States of the USSR. *European Societies* 8, 4, 493-526

Titma, M., Roots, A.& Soidla, I. (2010). Gender Differences in Intragenerational Mobility: The Case of Estonia. *European Sociological Review* 26, 3, 337–350

Vajakas, K. (2011) Põlvkonnasisest sotsiaalset mobiilsust mõjutavad tegurid 1991-1997 ja 1998-2007 1966.aasta Eesti Longituuduurimuse näitel. Magistritöö, Tartu Ülikool

Lisad

Lisa 1. Valimi jaotus vanusegrupi, soo ja haridustaseme järgi

Tunnus	Siirde esimene periood 1989-1997		Siirde teine periood 1998-2006	
	%	N	%	N
Nooremad kui 45 a	22	109	42	214
Vanemad kui 45 a	78	390	58	294
Kogu valim	100	499	100	508
Naised nooremad kui 45a	21	65	42	123
Naised vanemad kui 45a	79	239	58	173
Naised	100	304	100	296
Mehed nooremad kui 45a	23	44	43	91
Mehed vanemad kui 45a	77	151	57	121
Mehed	100	195	100	212
Nooremad kui 45 a				
Põhiharidus	4	4	6	12
Keskharidus	25	27	26	55
Kutseharidus	42	46	40	85
Ülikooli, kõrgkooli kraad	28	30	26	55
Kõrgem haridus	2	2	3	7
Kokku	100	109	100	214
Vanemad kui 45 a				
Põhiharidus	13	51	9	26
Keskharidus	22	84	21	62
Kutseharidus	39	151	40	119
Ülikooli, kõrgkooli kraad	23	91	26	75
Kõrgem haridus	3	13	4	12
Kokku	100	390	100	294
Perioodil valimisse kuulujad				
Põhiharidus	11	55	7	38
Keskharidus	22	111	23	117
Kutseharidus	39	197	40	204
Ülikooli, kõrgkooli kraad	24	121	26	130
Kõrgem haridus	3	15	4	19
Kokku	100	499	100	508

Lisa 2. Mobiilsusmäärad vanusegruppides soo järgi siirdeperioodi mõlemal etapil

	1989-1997							
	≤ 45 a				45+ a			
	Naised		Mehed		Naised		Mehed	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Stabiilsed	71	46	70	31	82	197	79	120
Mobiilsed	29	19	30	13	18	42	21	31
Alanevalt mobiilsed	12	8	5	2	11	26	6	9
Ülenevalt mobiilsed	17	11	25	11	7	16	15	22
Kokku	65		44		239		151	
	1998-2006							
	≤ 45 a				45+ a			
	Naised		Mehed		Naised		Mehed	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Stabiilsed	75	92	73	66	77	134	85	103
Mobiilsed	25	31	27	25	23	39	15	18
Alanevalt mobiilsed	11	13	12	11	15	26	10	12
Ülenevalt mobiilsed	15	18	15	14	8	13	5	6
Kokku	123		91		173		121	

Lisa 3. Ametite jaotus 1989,1998 ja 2006 vanuse ja soo lõikes

Ametite jaotus 1989, 1998 ja 2006	Vanusegruppide lõikes						Soo lõikes					
	45 a ja nooremad			Vanemad kui 45 a			Naised			Mehed		
	1989	1998	2006	1989	1998	2006	1989	1998	2006	1989	1998	2006
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Juhid	3	9	11	12	19	19	9	10	11	11	22	22
Tippspetsialistid	12	16	16	17	18	16	20	22	20	11	10	10
Tehnikud ja keskastme spetsialistid	17	12	15	16	15	15	16	14	14	16	13	17
Ametnikud	6	7	5	5	4	4	7	7	6	3	3	3
Teenindus- ja müügitöötajad	19	16	12	11	12	11	17	19	17	7	5	4
Põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad	4	3	2	5	3	3	5	2	2	3	4	4
Oskustöötajad ja käsitöölised	27	24	24	24	20	20	17	16	17	36	29	28
Seadme- ja masinaoperaatorid ja koostajad	4	4	5	4	4	3	2	1	1	7	7	7
Lihttöölised	8	10	9	6	5	10	7	8	12	5	6	6
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Lisa 4. Ametite jaotus haridustasemete lõikes

Ametite jaotus 1989, 1998 ja 2006	Vastaja vanusegrupi järgi														
	Põhiharidus			Keskharidus			Kutseharidus			Ülikooli või kõrgkooli kraad			Kõrgem		
	1989	1998	2006	1989	1998	2006	1989	1998	2006	1989	1998	2006	1989	1998	2006
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Juhid	0	8	11	5	8	9	10	15	17	13	19	20	47	37	26
Tippspetsialistid	0	0	0	5	6	6	7	8	5	45	42	42	47	42	42
Tehnikud ja keskastme spetsialistid	8	5	6	10	9	10	22	17	17	19	17	17	0	11	26
Ametnikud	0	0	0	10	6	4	4	5	5	6	6	6	7	11	5
Teenindus- ja müügitöötajad	17	16	11	19	20	15	14	15	13	7	6	5	0	0	0
Põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad	10	3	3	7	5	3	5	5	4	0	0	1	0	0	0
Oskustöötajad ja käsitöölised	44	32	31	31	31	32	28	25	27	7	7	5	0	0	0
Seadme- ja masinaoperaatorid ja koostajad	6	0	3	3	5	6	8	6	5	0	1	1	0	0	0
Lihttöölised	15	35	36	11	9	15	3	5	6	2	2	3	0	0	0
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, _____ Liisi Lillipuu _____

(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: _____ 12.06.1991 _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

VANUSE MÕJU KARJÄÄRIMOBILSUSELE EESTIS SIIRDEPERIOODIL
AASTATEL 1989-2006, _____

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Ave Roots _____,

(*juhendaja nimi*)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, _____ 01.06.2013 _____ (*kuupäev*)